

Πανεπιστήμιο Κρήτης
Τμήμα Πολιτικών Επιστημών

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η Μεσογειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής
Ένωσης 1995- 2005: Ο τρίτος πυλώνας της
Διαδικασίας της Βαρκελώνης και της κοινωνίας των
πολιτών.»**

Κατερίνα Παπαδάκη

Επιβλέπων καθηγητής:
Δημήτριος Κ. Ξενάκης

Ρέθυμνο 2021

Ευχαριστίες

Πρώτα απ'όλα, ευχαριστώ τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Δημήτρη Ξενάκη, για την πολύτιμη βοήθειά του σε όλη τη διαδικασία συγγραφής της πτυχιακής μου εργασίας.

Ευχαριστώ επίσης την οικογένειά μου, που στήριξε με κάθε τρόπο τις ακαδημαϊκές μου σπουδές και πίστεψε σε μένα.

Τέλος, ευχαριστώ τους συναδέλφους και φίλους μου Άννα, Βίλλυ, Μαρία και Πάνο, που έκαναν την περίοδο των φοιτητικών μου χρόνων τόσο ξέγνοιαστη και γεμάτη.

Πίνακας περιεχομένων

1.Εισαγωγή.....	6
2.Οι μεσογειακές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τις πρώτες εμπορικές συμφωνίες έως την ανανεωμένη μεσογειακή πολιτική.	8
3. Η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία	12
3.1 Η Διαδικασία της Βαρκελώνης.....	12
3.2 Οι τρεις πυλώνες της Διαδικασίας της Βαρκελώνης.	15
3.3 Τα προγράμματα MEDA I και MEDA II.....	19
3.4 Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας.....	23
3.5 Διεθνείς εξελίξεις και ο αντίκτυπος στη Διαδικασία της Βαρκελώνης: τρομοκρατία και αραβικός κόσμος	29
4.Ο Τρίτος Πυλώνας και η Κοινωνία των Πολιτών.....	31
4.1 Ο τρίτος πυλώνας της Δτβ και τα ευρωμεσογειακά προγράμματα	31
4.2 Η Κοινωνία των Πολιτών στην Εταιρική Σχέση	35
4.3 Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.....	39
4.4 Κριτική αποτίμηση του τρίτου πυλώνα της Διαδικασίας της Βαρκελώνης.....	43
5.Επίλογος- Συμπεράσματα	45
6.Βιβλιογραφία.....	50

Πίνακας συντμήσεων και συντομογραφιών

ΔτΒ	Διαδικασία της Βαρκελώνης
ΕγΜ	Ένωση για τη Μεσόγειο
ΕΜΣ	Ευρωμεσογειακή Σχέση
ΕΜΖΕΣ	Ευρωμεσογειακή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών
ΕΜΚΣ	Ευρωμεσογειακές Κοινοβουλευτικές Συνελεύσεις
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΠΓ	Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας
ΕΤΕΠ	Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων
ΖΕΣ	Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΠ	Κοινωνία των Πολιτών
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
ΤΜΧ	Τρίτες Μεσογειακές Χώρες
ΕΝΠΙ	European Neighborhood and Partnership Instrument
FEMIP	Facility for Euro Mediterranean Investment and Partnership

«... Το μοναδικό σύνορο που χαράζει η Ευρωπαϊκή Ένωση αφορά τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα...»

Λάακεν 2001

1. Εισαγωγή

Η Μεσόγειος χαρακτηριζόταν ανέκαθεν ως ένα σύνολο, αποτελούμενο από ετερογενείς γείτονες με διαφορετικούς πολιτισμούς, θρησκεία, πολίτευμα, ιστορία και πολιτικούς θεσμούς, οι οποίοι κατά το πέρασμα των αιώνων έχουν δημιουργήσει σχέσεις συνεργασίας, αντιπαραθέσεων, ειρηνικής συμβίωσης και συγκρούσεων. Τα μεταποικιακά κατάλοιπα και οι μεταψυχροπολεμικές παρεμβάσεις, έχουν δημιουργήσει αίσθημα ανασφάλειας σε πολλές μεσογειακές χώρες, αποτρέποντάς τες από το να αναπτύξουν στενές σχέσεις με τους γείτονες τους. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, αντιλαμβανόμενη τη σημασία της ανάπτυξης των χωρών γύρω από αυτή για την επικράτηση κλίματος σταθερότητας, ασφάλειας και ειρήνης στη Μεσόγειο, αλλά και για την προάσπιση των δημοκρατικών θεσμών και του Κράτους Δικαίου, επιδίωξε να δημιουργήσει δεσμούς συνεργασίας σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο με τους γείτονές της. Από την πλευρά τους, οι μεσογειακές χώρες παρέμειναν ανοιχτές στη σύναψη διμερών ή περιφερειακών σχέσεων, βλέποντας προοπτικές ανάπτυξης μέσα από τη συνεργασία με την Ένωση, που χαρακτηρίζεται από κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη, ισχυρή κοινωνία των Πολιτών και δημοκρατικό πολίτευμα.

Η εν λόγω εργασία, έχει ως στόχο να ερευνήσει τους παράγοντες που οδήγησαν στην ίδρυση της Διαδικασίας της Βαρκελώνης το 1995 (δηλαδή της Εταιρικής Σχέσης ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τους μεσογειακούς εταίρους), τους στόχους και τις φιλοδοξίες των εμπνευστών της και τους τρεις πυλώνες στους οποίους στηρίχτηκε. Θα γίνει αναφορά στην εξέλιξή της μέσα στην πρώτη δεκαετία ύπαρξής της, στον τρόπο που επηρεάστηκε από την ευρωπαϊκή επέκταση και πως προσαρμόστηκε, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στα νέα δεδομένα μέσα και γύρω από αυτήν. Θα αναλυθούν οι επιδιώξεις, τα προβλήματα που αναδύθηκαν και η αντιμετώπισή τους, καθώς και οι θέσεις και αδυναμίες της κάθε πλευράς. Τέλος, θα προσδιοριστεί ο ρόλος της Κοινωνίας των Πολιτών και του τρίτου πυλώνα της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, ενώ παράλληλα θα εξεταστεί η πραγματική εφαρμογή της συμμετοχής τους στην Εταιρική Σχέση.

Λέξεις κλειδιά:

Διαδικασία της Βαρκελώνης, Ευρωμεσογειακή Εταιρική Σχέση, Κοινωνία των Πολιτών, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, Μεσόγειος, Ευρωπαϊκή Ένωση, Τρίτες Μεσογειακές Χώρες

2. Οι μεσογειακές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης: από τις πρώτες εμπορικές συμφωνίες έως την ανανεωμένη μεσογειακή πολιτική.

Η Μεσόγειος, διαχρονικά, αποτέλεσε πεδίο αυξημένου ενδιαφέροντος, αφού ήταν σημείο σύγκλισης μεταξύ της Ασίας, της Αφρικής και της Ευρώπης. Από τη δημιουργία της ΕΟΚ/ΕΕ, ξεκίνησε το ενδιαφέρον για τη δημιουργία διμερών επαφών και σύναψη συμφωνιών, με χώρες της ανατολικής μεσογείου και τον αραβικό κόσμο. Κύριοι στόχοι της ΕΟΚ/ΕΕ σε σχέση με τη Μεσόγειο, παραμένουν διαχρονικά, η εξασφάλιση πρόσβασης στις πηγές ορυκτών καυσίμων της περιοχής, εξαιτίας του σημαντικού ενεργειακού της ελλείμματος και η αναζήτηση νέων αγορών για τη διάθεση των προϊόντων της. (Τσαρδανίδης, 2013)

Οι σχέσεις μεταξύ ΕΟΚ-ΕΕ και των μεσογειακών χωρών χωρίζονται σε τέσσερις περιόδους, με κορύφωση την υπογραφή της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, το 1995.

Η πρώτη περίοδος των ευρωμεσογειακών σχέσεων ξεκινά το 1961 και διαρκεί έως το 1972. Τότε αναπτύσσονται οι πρώτες συμφωνίες, με οικονομικό περιεχόμενο, που αφορούν περιορισμένο αριθμό αγροτικών και βιομηχανικών προϊόντων. Σε αυτές περιλαμβάνεται η συμφωνία σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ (1961), η οποία ήταν και η πρώτη χώρα που συνάπτει τέτοιου είδους συμφωνία, με βλέψεις για συμμετοχή σε μια Κοινή Αγορά. Ακολουθούν το 1963 η Τουρκία, το 1964 το Ισραήλ, ο Λίβανος το 1965, η Τυνησία και το Μαρόκο το 1969, η Ισπανία και η Μάλτα το 1970 και τέλος, η Κύπρος, η Αίγυπτος και η Πορτογαλία το 1972.

Στην δεύτερη χρονική περίοδο (1972-1985) συναντάμε την προσέγγιση μιας «Σφαιρικής Μεσογειακής Πολιτικής» (Politique Mediterraneeenne Globate), η οποία υιοθετείται από την ΕΟΚ το 1972. Κύριος στόχος, ήταν η δημιουργία κλίματος οικονομικής ανάπτυξης και πολιτικοκοινωνικής σταθερότητας, μέσα από τη σύναψη πανομοιότυπων συμφωνιών σύνδεσης/συνεργασίας με σχεδόν όλες τις χώρες των Τρίτων Μεσογειακών Χωρών (ΤΜΧ): Ισραήλ (1973), Αλγερία, Τυνησία και Μαρόκο (1976), Ιορδανία, Συρία, Λίβανο και Αίγυπτο (1977), εκτός από την Αλβανία και τη Λιβύη. Στις συμφωνίες αυτές, περιλαμβάνονταν μέτρα οικονομικής συνεργασίας, παροχή οικονομικής στήριξης και ρυθμίσεις που αφορούσαν τον αγροτικό και εμπορικό τομέα. Ακόμη, στο

πλαίσιο της Σφαιρικής Μεσογειακής Πολιτικής, αναπτύχθηκε ο Ευρω-Αραβικός διάλογος το 1973, ως πολιτικό μέσο της ΕΟΚ, με σκοπό την παροχή βοήθειας για την επίλυση της αραβοϊσραηλινής διένεξης. (Βαρουξάκης, 2011:28-29)

Η Τρίτη περίοδος (1985-1992), που αποτελεί συνέχεια της Σφαιρικής Μεσογειακής Πολιτικής, χαρακτηρίζεται από την Τρίτη διεύρυνση, με την ένταξη της Ελλάδας, της Ισπανίας- Πορτογαλίας στην ΕΟΚ, το 1981 και 1986, αντίστοιχα. Με την είσοδο των νέων μελών, προτεραιότητα της ΕΟΚ είναι να διαφυλαχθούν τόσο τα δικά της συμφέροντα, όσο και των Τρίτων Μεσογειακών Χωρών (ΤΜΧ), διαμορφώνοντας μία καινούργια μεσογειακή πολιτική. Μέτρα της «Νέας Μεσογειακής Πολιτικής», όπως ονομάστηκε, περιλάμβαναν το σταδιακό περιορισμό των δασμών επί των αγροτικών προϊόντων των ΤΜΧ, που θα συνοδεύονταν με την υπογραφή νέων χρηματοδοτικών πρωτοκόλλων τρίτης γενιάς. Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε προτείνει για τα επόμενα τέσσερα χρόνια (1992-1996) τη διάθεση ποσού 825 εκατ. ECU (ένα ECU περίπου ίσον ένα ευρώ) για τα Χρηματοδοτικά Πρωτόκολλα με τις οκτώ ΤΜΧ (Αλγερία, Αίγυπτος, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Μαρόκο, Συρία, Τυνησία) και 600 εκατ. ECU στη διάθεση της ΕΕ για δράσεις στήριξης των οικονομικών μεταρρυθμίσεων στις διάφορες ΤΜΧ εκτός χρηματοδοτικών Πρωτοκόλλων. Έτσι το σύνολο της χρηματοδότησης από τον Κοινοτικό Προϋπολογισμό θα ανερχόταν σε 1425 εκατ. ECU για δάνεια από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ).

Μέσω των Χρηματοδοτικών Πρωτοκόλλων θα στόχευαν α) στη μείωση της επισιτιστικής εξάρτησης β) τη βελτίωση της παραγωγικής διαδικασίας κυρίως στο βιομηχανικό τομέα και γ) την προστασία του περιβάλλοντος. Ενώ η οριζόντια χρηματοδότηση των 600 εκατ. ECU που διατίθεντο για ad hoc δράσεις κατά την κρίση της ΕΕ θα αφορούσε την ενίσχυση της περιφερειακής συνεργασίας μεταξύ των ΤΜΧ την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και των επιχειρήσεων και την προστασία του περιβάλλοντος και πάλι. (Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων, 2003)

Ωστόσο, η επιδίωξη για επικράτηση σταθερότητας και ασφάλειας στον ευρύτερο μεσογειακό χώρο, ισοδυναμούσε με πρόσθετες κοινωνικό-οικονομικές μεταρρυθμίσεις από την πλευρά των ΤΜΧ. Έτσι, εγκαινιάζεται η «Αναθεωρημένη Μεσογειακή Πολιτική» (1992) που προέβλεπε την χρηματοδότηση για προγράμματα που αφορούσαν τους

ανθρώπινους πόρους, το περιβάλλον, τον επιχειρηματικό τομέα και την περιφερειακή συνεργασία.

Όσο για την τελευταία, λήφθηκαν μέτρα για την περαιτέρω ανάπτυξή της, όπως την ίδρυση του Φόρουμ 5+5 το 1990. Το Φόρουμ, που αρχικά είχε ονομαστεί Φορομ της Δυτικής Μεσογείου, αποτελούνταν αρχικά από τέσσερεις χώρες από την πλευρά της ΕΕ, Γαλλία, Πορτογαλία, Ιταλία και Ισπανία (στη συνέχεια προστέθηκε και η Μάλτα) και πέντε χώρες της Ένωσης του Maghreb. Το Φόρουμ 5+5 επισημοποιήθηκε το 1990 στη Διάσκεψη της Ρώμης, με βασικό σκοπό την προαγωγή σταθερότητας και ανάπτυξης στη Μεσόγειο. Ωστόσο, λόγω της χαλάρωσης των δεσμών των χωρών του Maghreb (Βορειοδυτική περιοχή της Αφρικής, στην οποία ανήκουν το Μαρόκο, η Αλγερία και η Τυνησία) και της αστάθειας στις σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και της Λιβύης, το Φόρουμ δεν κατάφερε να ανταπεξέλθει στις προσδοκίες των μελών του.

Αξίζει να σημειωθεί πως προσπάθειες για τη δημιουργία τέτοιου είδους Φόρουμ δεν έγιναν μόνο από τις πέντε ευρωπαϊκές χώρες που αναφέρθηκαν παραπάνω. Χώρες όπως η Ελλάδα -και η Ιταλία στο πρώιμο στάδιο- από την ευρωπαϊκή πλευρά και η Αίγυπτος, από την μεσογειακή, επιδίωξαν μια αντίστοιχη προσπάθεια, που θα αφορούσε αυτή τη φορά την Ανατολική Μεσόγειο. Παρά τις συναντήσεις σε Ελλάδα (Σαντορίνη) και Ιταλία (Ρώμη), οι ταραχώδεις σχέσεις ανάμεσα σε Τουρκία και Κύπρο και Ισραήλ και Συρία αντίστοιχα, αποτέλεσαν σημαντικό εμπόδιο, με αποτέλεσμα η προσπάθεια να μην καρποφορήσει.

Το 1994, με πρωτοβουλία της Αιγύπτου, πραγματοποιήθηκε διάσκεψη στην Αλεξάνδρεια με τη συμμετοχή 11 χωρών (Αλγέρι, Αίγυπτος, Γαλλία, Ελλάδα, Ιταλία, Μαρόκο, Πορτογαλία, Ισπανία, Τυνησία, Τουρκία), με σκοπό τη δημιουργία του «Μεσογειακού Φόρουμ». Το Φόρουμ αυτό, ουσιαστικά λειτούργησε ως κέντρο σκέψης για την Διαδικασία της Βαρκελώνης που ακολούθησε και θα αναφερθεί αναλυτικά παρακάτω. Η ανάπτυξη της συνεργασίας στον πολιτικό τομέα δεν μπορεί να αμφισβητηθεί, όμως ο αποκλεισμός αριθμού Μεσογειακών χωρών από το Forum αποτελεί σοβαρό μειονέκτημα. (Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων, 2003)

Ο περίπλοκος χαρακτήρας των σύγχρονων διεθνών σχέσεων ανάμεσα στην ΕΕ και τους λαούς της μεσογείου, τα γεωπολιτικά γεγονότα που λάμβαναν χώρα στη διεθνή σκηνή από το 1989 έως το τέλος του Ψυχρού πολέμου και η επικείμενη διεύρυνση της ΕΕ,

ανέδειξαν την ανάγκη ύπαρξης πιο συνεκτικής συνεργασίας ανάμεσα στις δύο πλευρές.

Μετά από 20 χρόνια προσπαθειών και εκτενούς πολιτικού διαλόγου, το 1995 ξεκινά η τέταρτη περίοδος, με αφετηρία τη Διάσκεψη της Βαρκελώνης στις 27-28 Νοεμβρίου 1995. Η επιθυμία μετάπλασης του μεσογειακού χώρου μέσω του πολιτικού διαλόγου και της περιφερειακής συνεργασίας, σε ένα χώρο ασφάλειας, σταθερότητας, οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής ευημερίας, οδήγησε στο «άλλαμα» από την Ανανεωμένη Μεσογειακή Πολιτική, στην υπογραφή της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, η οποία θα αναλυθεί εκτενώς στο επόμενο κεφάλαιο. Τότε, επισημοποιήθηκε η Ευρωμεσογειακή Εταιρική Σχέση, στην οποία συμμετείχαν 10 μέλη από τρίτες μεσογειακές χώρες (Αλγερία, Αίγυπτος, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Μαρόκο, Παλαιστινιακή Αρχή, Συρία και Τυνησία) και 15 μέλη από την ΕΕ. Συμμετείχαν ακόμη, όπως θα αναφερθεί και σε ξεχωριστό κεφάλαιο, η Τουρκία, η Μαυριτανία, η Μάλτα, η Αλβανία και η Κύπρος.

Το νέο πλαίσιο συνεργασίας βασίζεται στην αλληλένδετη σχέση που έχουν αποκτήσει στη μεταψυχροπολεμική περίοδο οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικό-πολιτισμικές διαστάσεις της ασφάλειας. Η λογική της ΕΕ ήταν να «ενώσει» τις δύο όχθες της Μεσογείου μέσω πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών/ πολιτισμικών δεσμών, οδηγώντας έτσι στη δημιουργία κλίματος σταθερότητας, κατάλληλου για την οικονομική ανάπτυξη των εταίρων και τον έλεγχο των πιεστικών μεταναστευτικών ροών από το Νότο. Γι' αυτό τον λόγο η ΔτΒ σχεδιάστηκε κατά το πρότυπο της Διαδικασίας του Ελσίνκι- 1975 στο πλαίσιο της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη, σε τρεις (αντίστοιχους) πυλώνες συνεργατικής δράσης. (Ξενάκης, 2006)

3. Η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία

3.1. Η Διαδικασία της Βαρκελώνης

Για πολλά χρόνια η Μεσόγειος αποτέλεσε πεδίο συνεργασίας, αλλά και σφοδρών συγκρούσεων μεταξύ των λαών της Ευρώπης, της Μεσογειακής Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Όπως αναφέρει ο Braudel ^{1, i} «οι δεσμοί ανάμεσα στις δύο όχθες της Μεσογείου αποτελούν θέμα σύνθεσης ή/και σύγκρουσης ετερογενών πληθυσμών, θρησκειών και εθνοφυλετικών ομάδων».

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου προκάλεσε αίσθημα οικονομικής ανασφάλειας και πολιτικής αστάθειας στον αραβικό κόσμο της Μεσογείου, αφού πολλές μεσογειακές χώρες αντιμετώπιζαν έξαρση της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος, οικονομική αστάθεια, έλλειψη κυβερνητικής νομιμότητας και καταπάτηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων, αναδεικνύοντας την ανάγκη ενός σταθεροποιητικού πλαισίου μέσα στο οποίο θα μπορούσαν να αναπτυχθούν. Σε πολλές μεσογειακές χώρες, παρατηρείται απουσία ΜΚΟ και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, έλλειψη παιδείας και ενημέρωσης της κοινής γνώμης και κυριαρχία των εθνικών ελίτ πάνω στα πολιτικά και κοινωνικά συμφέροντα των κρατών. Σε αρκετές από αυτές, η σύσταση του κρατικού μηχανισμού δεν έχει ολοκληρωθεί, με αποτέλεσμα, να υπάρχει ακόμη σχέση εξάρτησης από τις αυταρχικές κυβερνήσεις που τα διοικούν. (M. Batnett, 1995, όπως αναφέρεται στον Ξενάκη, 2006)

Από την πλευρά της, η Ευρωπαϊκή Ένωση, στις αρχές της δεκαετίας του 90', χαρακτηριζόταν από οικονομική ανισότητα, θέματα ασφάλειας, κοινωνικής ευπάθειας και πειστικών μεταναστευτικών ροών από το Νότο. Σύντομα έγινε αντιληπτό ότι η ευημερία, η ανάπτυξη και η σταθερότητα στην ΕΕ, εξαρτώνται σε υψηλό βαθμό από τον περίγυρό της. Ήταν φανερό πως υπήρχε ανάγκη για ένα σταθερό πλαίσιο συνεργασίας στη μεσόγειο που θα δώσει και στις δύο πλευρές, τη δυνατότητα να συνυπάρξουν και να εξελιχθούν σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο.

---

¹ F. Braudel, (1997). The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II, Vol. I and II, 5th edition, Fontana Press, London.

Η κορύφωση της προσπάθειας δημιουργίας ενός περιφερειακού πλαισίου συνεργασίας και ειρηνικής συνύπαρξης, με την ελπίδα του επαναπροσδιορισμού του πολιτικού μέλλοντος της Μεσογείου, ήταν η υπογραφή της ιδρυτικής Διαδικασίας της Βαρκελώνης (27- 28 Νοεμβρίου, 1995). Η Ευρωμεσογειακή Εταιρική Σχέση (European Mediterranean partnership- EMP) ή Διαδικασία της Βαρκελώνης, δρομολογήθηκε στην διάσκεψη της Βαρκελώνης της Ισπανίας το 1995, όπου συμμετείχαν 15 Υπουργοί Εξωτερικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και 12 από τις τρίτες μεσογειακές χώρες: Αλγερία, Αίγυπτος, Ιορδανία, Ισραήλ, Κύπρος, Λίβανος, Μάλτα, Μαρόκο, Παλαιστινιακής Αρχής, Συρία, Τουρκία και Τυνησία. Στην ουσία, η Διαδικασία της Βαρκελώνης εκφράζει την μετατόπιση από ένα σύνολο των ασυντόνιστων εξωτερικών πολιτικών ανάμεσα στην ΕΕ και τη Μεσόγειο, σε ένα πλέγμα συλλογικής διακυβέρνησης, που βασίζεται σε κανόνες και πρότυπα συμπεριφοράς. (Ξενάκης, 1999: 253-270)

Σκοπός της συνεργασίας ήταν η κατάργηση των κλασσικών, διμερών σχέσεων Ευρωπαϊκής Ένωσης- Μεσογείου και η δημιουργία ενός νέου πλαισίου που θα στηρίζεται στην πολύπλευρη, περιφερειακή πολιτική, με θεσμική υπόσταση, λειτουργώντας πάντα με γνώμονα τον σεβασμό στις ιδιαιτερότητες κάθε μεσογειακού εταίρου. Βασικοί στόχοι της νέας Ευρωμεσογειακής Εταιρικής Σχέσης ήταν:

- ◆ η δημιουργία κλίματος ειρήνης και ασφάλειας στο μεσογειακό χώρο, όπου θα επικρατεί σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του Δημοκρατικού πολιτεύματος

- ◆ η κοινή οικονομική ανάπτυξη και ευημερία και η προσέλκυση νέων, ξένων επενδυτών προς τις ΤΜΧ, μέσα από τη οικοδόμηση μιας Ευρωμεσογειακής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (EMΖΕΣ) μέχρι το 2010, το οποίο προϋποθέτει την οικονομική στήριξη από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τους μεσογειακούς εταίρους.

Για το λόγο αυτό, δημιουργήθηκαν τα χρηματοδοτικά προγράμματα MEDA I (1996-1999) και MEDA II (2000-2006), με σκοπό να αντιμετωπιστούν οι επιπτώσεις των οικονομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων στις οποίες θα έπρεπε να προβούν οι μεσογειακοί εταίροι. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει μέτρα οικονομικής και τεχνικής στήριξης σε Αίγυπτο, Αλγερία, Ιορδανία, Ισραήλ, Παλαιστινιακή Αρχή, Λίβανος, Συρία, Τουρκία, Τυνησία, Μαρόκο, Κύπρος και Μάλτα, πριν ενταχθούν. (Βαρουζάκης, 2011)

Την σύσφιξη των κοινωνικών και πολιτιστικών σχέσεων μεταξύ της ΕΕ και των μεσογειακών λαών, μέσω διαπολιτισμικών ανταλλαγών, πολιτιστικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων μέσα από ιδρύματα, όπως το Civil Society Forum και το ευρωμεσογειακό ίδρυμα Anna Lindh για Διάλογο μεταξύ των πολιτισμών.

Τέλος, στόχος μείζονος σημασίας, αποτελεί η ενίσχυση της Κοινωνίας των Πολιτών στις ΤΜΧ, ώστε να μπορέσουν να υπερβούν κοινωνικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπες.

Η Ευρωμεσογειακή Εταιρική Σχέση, εμπεριέχει δύο διαστάσεις, την περιφερειακή διάσταση, δηλαδή ενδυνάμωση των σχέσεων ανάμεσα στην ΕΕ και των μεσογειακών εταίρων και βελτίωση των σχέσεων των ίδιων των μεσογειακών χωρών και τη διμερή, διάσταση, όπου αφορά κυρίως σχέσεις σύνδεσης, ανάπτυξη δηλαδή διμερών σχέσεων συνεργασίας ανάμεσα στην Ένωση και την εκάστοτε μεσογειακή χώρα ξεχωριστά.

3.2. Οι τρεις πυλώνες της Διαδικασίας της Βαρκελώνης

Η Ευρωμεσογειακή Εταιρική Σχέση, ως πεδίο ευρείας συνεργασίας, δομήθηκε με πρότυπο τη Διαδικασία του Ελσίνκι, η οποία βασιζόταν σε τρεις πυλώνες συνεργατικής δράσης. Έτσι και εδώ, συναντάμε τρεις αλληλένδετους και αλληλεξαρτώμενους άξονες: τον άξονα της πολιτικής και ασφάλειας, τον οικονομικό και χρηματοοικονομικό άξονα και τέλος, τον κοινωνικό- πολιτισμικό άξονα.

Ο πρώτος πυλώνας της Δήλωσης της Βαρκελώνης, αυτός που αφορά την πολιτική και ασφάλεια, στηρίζεται στο σεβασμό του Διεθνούς Δικαίου με στόχο την επικράτηση σταθερότητας και ειρήνης στη Μεσόγειο. Οι εταίροι έχουν δεσμευτεί τον σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες (έκφρασης, σκέψης, συνείδησης, θρησκείας και συνεταιρισμού), με σκοπό, μέσω της ενίσχυσης του διαλόγου και της αναγνώρισης του δικαιώματος ελεύθερης επιλογής του πολιτικού, οικονομικού, κοινωνικού και δικαστικού συστήματος του εκάστοτε εταίρου, να προάγουν την ενίσχυση του Κράτους Δικαίου και την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Οι σύνεδροι ακόμη, αναγνωρίζουν την ισότητα των λαών και αποδίδουν σεβασμό στην αρχή της μη επέμβασης στις προσωπικές υποθέσεις και την εδαφική ακεραιότητα, δίνοντας βάση στη συνεργασία για την ειρηνική διευθέτηση των μεταξύ τους διαφορών. Όπως αναφέρει η Μ. Σημίτη «[...] η δημιουργία μιας κοινής περιοχής ειρήνης και σταθερότητας προϋποθέτει την αποτελεσματική συνεργασία για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος και του φαινομένου των ναρκωτικών και, τέλος, την ενίσχυση της περιφερειακής δράσης για τη μη διάδοση πυρηνικών, χημικών και βιολογικών όπλων».²

Ο δεύτερος πυλώνας, ο οικονομικός και χρηματοοικονομικός- όπως αναφέρθηκε παραπάνω, έχει ως στόχο την δημιουργία ενός χώρου κοινής ευημερίας, με βλέψεις για αύξηση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, την δημιουργία έως το 2010 μιας Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΖΕΣ) για την εμπορική ανάπτυξη, η οποία θα κατευθύνεται σύμφωνα με τα πρότυπα του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ). Για την ευκολότερη δημιουργία της Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών, οι Τρίτες Μεσογειακές Χώρες έθεσαν τέσσερις τομείς προτεραιότητας,

² Μαριλένα Σημίτη, (2008). Η Κοινωνία Πολιτών στην Ευρωμεσογειακή Εταιρική Σχέση, Αθήνα: Σάκκουλας.

στους οποίους περιέχεται η ανάπτυξη σύμφωνα με τις αρχές της οικονομίας της αγοράς, η εφαρμογή διατάξεων σχετικά με τους κανόνες καταγωγής, πιστοποίησης και την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας, τον εκσυγχρονισμό των οικονομικών δομών, όπως για παράδειγμα την ανάπτυξη ενός θεσμικού και ρυθμιστικού πλαισίου κατάλληλου για την οικονομία της αγοράς και, τέλος, τη μεταφορά τεχνολογιών (Σιμήτη, 2008), με στόχο την αύξηση της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας και τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος ελκυστικού προς ξένες επενδύσεις, έχοντας ταυτόχρονα γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος. Επιπλέον, δεσμεύτηκαν πως θα αντισταθμιστούν οι - τυχών- αρνητικές συνέπειες των οικονομικών μεταρρυθμίσεων εις βάρος της κοινωνίας, με ειδικά προγράμματα στήριξης των κατώτερων στρωμάτων. Και οι δύο πλευρές συμφώνησαν πως η επικράτηση ευημερίας στη Μεσόγειο προϋποθέτει την ταυτόχρονη και ισορροπημένη ανάπτυξη σε οικονομικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο. Έτσι, τέθηκαν ως μακροπρόθεσμοι στόχοι της οικονομικής συνεργασίας, η βελτίωση του επιπέδου ζωής των πληθυσμών των Τρίτων Μεσογειακών Χωρών, η μείωση της ανεργίας και η μείωση του χάσματος ανάμεσα στην Ένωση και τους μεσογειακούς ετέρους. Για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί, οι εταίροι οφείλουν να δώσουν έμφαση στην οικονομική συνεργασία και τις συνοδευόμενες μεταρρυθμίσεις, ενώ από την πλευρά της Ένωσης, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση η χρηματοδοτική στήριξη, η οποία προέρχεται κυρίως, μέσα από τη μορφή Δανείων της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων.

Ο τρίτος πυλώνας αφορά την συνεργασία σε κοινωνικό, πολιτιστικό και ανθρωπιστικό επίπεδο. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο πιο ελπιδοφόρος πυλώνας, καθώς η επαφή των διαφορετικών πολιτισμών μπορεί να συμβάλλει στην αλληλοκατανόηση και, σε βάθος χρόνου, στην εξάλειψη των συγκρούσεων. Καθώς ο συγκεκριμένος πυλώνας καλύπτει ένα σημαντικό μέρος της θεματικής της συγκεκριμένης εργασίας, θα αναλυθεί αναλυτικά σε ξεχωριστό κεφάλαιο, το οποίο θα αναλύει τον κοινωνικό άξονα και την Κοινωνία των Πολιτών.

Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί πως ο κοινωνικό- πολιτιστικός τομέας περιλαμβάνει δύο άξονες που τον συνδέουν με τους άλλους δύο (τον πολιτικό και οικονομικό), καθώς είναι κοινή πεποίθηση και από τις δύο πλευρές πως η επιτυχία των στόχων της Δήλωσης της Βαρκελώνης, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την επιτυχημένη και συντονισμένη λειτουργία των τριών, αλληλεξαρτώμενων αξόνων. Στην πορεία, ο διαχωρισμός ανάμεσα στους τρεις πυλώνες έγινε λιγότερο διακριτός,

καθώς έγινε αντιληπτό πως θέματα που αφορούν την «ασφάλεια» συχνά συνδέονται με οικονομικές- πολιτιστικές πτυχές, ενώ άλλα, που αφορούν την ειρηνική συμβίωση των λαών στη Μεσόγειο και την αλληλοκατανόηση, δεν είναι ανεξάρτητα από την πάλη ενάντια της τρομοκρατίας. Με τον ίδιο τρόπο που διευρύνεται η σύνδεση μεταξύ των τριών αξόνων, διευρύνεται και ο ρόλος της Κοινωνίας των Πολιτών, καθώς η σφαίρα επιρροής της μπορεί να επεκταθεί σε πολιτικά ή οικονομικά ζητήματα. Για παράδειγμα, τον κοινωνικό άξονα η ενδυνάμωση των δημοκρατικών θεσμών, της Κοινωνίας των Πολιτών και η εγκαθίδρυση του Κράτους Δικαίου αναφέρονται ως μια ενιαία διαδικασία, ενώ στον οικονομικό και χρηματοοικονομικό τομέα περιλαμβάνονται αποφάσεις σχετικά με το περιβάλλον και τα δικαιώματα της γυναίκας, τα οποία συνήθως εμπίπτουν στην Κοινωνία των Πολιτών. Συμπεραίνουμε έτσι, πως ο ρευστός χαρακτήρας των πυλώνων της ΔΤΒ αναδεικνύει την σημασία της ταυτόχρονης ανάπτυξης του οικονομικού τομέα με τον κοινωνικό και την αντιμετώπιση των επιπτώσεων που μπορεί να προκαλέσουν οικονομικά μέτρα στα –κατώτερα κυρίως- κοινωνικά στρώματα

Η σχέση ανάμεσα στην Ένωση και τους εταίρους είναι ένας τομέας που απαιτεί απόλυτη ισορροπία και συνεχή διάλογο και από τις δύο πλευρές, ώστε να αντιμετωπιστούν υπάρχοντα και αναδυόμενα προβλήματα με σκοπό την προαγωγή της ανάπτυξης και της ευημερίας. Ενώ, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η διπλή διάσταση της Διαδικασίας της Βαρκελώνης περιλαμβάνει, τόσο τις διμερείς συμφωνίες, όσο και την περιφερειακή συνεργασία, στην πραγματικότητα η Εταιρική Σχέση χαρακτηριζόταν κυρίως από διμερείς συμφωνίες, δηλαδή όρους συνεργασίας ανάμεσα στην ΕΕ και τη χώρα- εταίρο χωριστά. Σταθερή ρήτρα στις συμφωνίες αυτές, αποτελεί ο σεβασμός των θεμελιωδών ελευθεριών και αρχών της δημοκρατίας, ενώ δεν απουσιάζουν ρυθμίσεις που αφορούν την περιφερειακή συνεργασία μεταξύ των χωρών. Παρά το γεγονός πως τελικός στόχος της ΔΤΒ ήταν η μετάβαση από τις διμερείς σχέσεις σε μία ενιαία περιφερειακή πολιτική, το τελικό αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία ενός γενικού πλαισίου περιφερειακής συνεργασίας που δημιουργούσε τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ευδοκίμηση διμερών συμφωνιών.

Για την ομαλή και συντονισμένη δράση της Εταιρικής Σχέσης , συστάθηκαν πολυάριθμα όργανα που λειτούργησαν ως μέσα για τη λήψη αποφάσεων (θεσμικά όργανα), αλλά και όργανα με συμβουλευτικό χαρακτήρα που δρούσαν ως πεδίο διαλόγου και μέσα άσκησης πιέσεων

προς τις αποφάσεις που λαμβάνονταν. Κάποια από τα βασικά, θεσμικά όργανα είναι:

Η Ευρωμεσογειακή Επιτροπή της Διαδικασίας της Βαρκελώνης

Ρόλος της η επίβλεψη και αξιολόγηση της προόδου της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, σε περιφερειακή κλίμακα και η προώθηση νέων προτάσεων που θα χρηματοδοτηθούν στο πλαίσιο των Περιφερειακών Ενδεικτικών Προγραμμάτων του MEDA.

- ◆ Οι Ευρωμεσογειακές Κοινοβουλευτικές Συνελεύσεις (ΕΜΚΣ). Ιδρύθηκαν το 1998 ως Ευρωμεσογειακό Συμβουλευτικό Φόρουμ και μετονομάστηκε το 2003 σε ΕΜΚΣ, όποτε και αναβαθμίστηκε, έχοντας καθαρά συμβουλευτικό ρόλο.
- ◆ Οι Ευρωμεσογειακές Διασκέψεις Κορυφής. Προετοιμάζονται από την Ευρωμεσογειακή Επιτροπή με σκοπό την προώθηση της μεσογειακής ατζέντας, αποτελούν ανώτατο όργανο της ΔτΒ, και διεξάγονται σε επίπεδο Υπουργών Εξωτερικών, κυβερνητικών εμπειρογνομόνων και εκπροσώπων της Κοινωνίας των Πολιτών. Στις διασκέψεις γίνεται εποπτεία των εξελίξεων της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, ενώ δρομολογούνται και οι νέες πολιτικές και στόχοι που πρόκειται να επιτευχθούν.
- ◆ Η Μεσογειακή Μη Κυβερνητική Πλατφόρμα. Έχει συμβουλευτικό ρόλο και αποτελείται από δίκτυα ΜΚΟ και ιδρύματα και σκοπός της είναι η οργάνωση των μεσογειακών φόρα για την Κοινωνία των Πολιτών, τα οποία με τη σειρά τους είναι υπεύθυνα για την αξιολόγηση της ΔτΒ και των εκπροσώπων της Κοινωνίας των Πολιτών, ενώ παράλληλα προτείνουν νέες δράσεις ή αλλαγές για αύξηση της συμμετοχής.

Ενώ τα συμβουλευτικά όργανα είναι απαραίτητα για την άσκηση πίεσης και προώθησης συμφερόντων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της ΔτΒ, ο καθαρά συμβουλευτικός ρόλος των ΕΜΚΣ και της Μεσογειακής μη Κυβερνητικής Πλατφόρμας περιορίζει σε ένα βαθμό την αντιπροσωπευτικότητα όλων των μελών μέσα στην Εταιρική Σχέση, ενώ έχει επιπτώσεις και στη νομιμοποίηση της Διαδικασίας της Βαρκελώνης.

Ως προς τη διμερή συνεργασία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Εταίρων, έχουν συγκροτηθεί ξεχωριστά θεσμικά όργανα για την ομαλή έκβαση και επίλυση τυχόν αναδυόμενων προβλημάτων.

Βασικό όργανο είναι το Συμβούλιο Σύνδεσης, στο οποίο συμμετέχουν μέλη της κυβέρνησης της αντίστοιχης χώρας και ένας εκπρόσωπος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Σκοπός του είναι η επίτευξη των προβλεπόμενων στόχων της Συμφωνίας μέσω της έκδοσης αποφάσεων και διατάξεων. Η Επιτροπή Σύνδεσης με τη σειρά της, φροντίζει για την επίλυση τυχόν διαφωνιών που μπορεί να προκύψουν κατά την εφαρμογή των όρων της Σύνδεσης, ενώ τα θέματα που θα απασχολήσουν την Επιτροπή προετοιμάζονται και προτείνονται από τις Ομάδες Εργασίας. Όπως συμβαίνει και στους κανονισμούς MEDA που θα συναντήσουμε παρακάτω, η δομή των οργάνων σε θεσμικό επίπεδο, αλλά και οι διατάξεις φαίνεται να ευνοούν την υπεροχή των ευρωπαϊκών εταίρων, αφήνοντας χώρο για τη δημιουργία ασύμμετρης σχέσης ανάμεσα σε ΕΕ και τους μεσογειακούς εταίρους με τις αντίστοιχες συνέπειες που μπορεί να έχει η δυναμική αυτή, όπως θα δούμε παρακάτω.

3.3. Τα προγράμματα MEDA I και MEDA II

Από την αρχή της σύναψης της Δήλωσης της Βαρκελώνης, έγινε αντιληπτό και από τις δύο πλευρές πως για να επιτευχθούν οι στόχοι που είχαν τεθεί, ήταν αναγκαίο ένα πρόγραμμα χρηματοδότησης, μέσα από το οποίο η Ένωση θα παρέχει την απαραίτητη χρηματική βοήθεια και στήριξη στους μεσογειακούς εταίρους, είτε σε περιφερειακό, είτε σε διμερές επίπεδο συνεργασίας. Έτσι, θεσπίστηκε το 1996 ο Κανονισμός MEDA, ο οποίος χωρίζεται σε δύο περιόδους: MEDA I (1995-1999) και MEDA II (2002-2006).

Το MEDA ενισχύει την οικονομική μετάβαση των Τρίτων Μεσογειακών Χωρών και προάγει την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη με αντίστοιχες μεταρρυθμίσεις. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές αφορούν τη στήριξη του ιδιωτικού τομέα και ιδιαίτερα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, που με τη σειρά του θα αυξήσει ή θα δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας, το άνοιγμα της αγοράς, την αναβάθμιση των δημοσιονομικών και φορολογικών συστημάτων στις ΤΜΧ και γενικά, μείωση του οικονομικού χάσματος και την δημιουργία ενός περιβάλλοντος οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας. Τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις στηρίζει ακόμη, ο Ευρωμεσογειακός Μηχανισμός Επενδύσεων και Εταιρικής Σχέσης της Ευρωπαϊκής Τράπεζας επενδύσεων.

Η πρώτη περίοδος του προγράμματος που μαζί με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και το FEMIP (Facility for Euro Mediterranean Investment and Partnership) προέβλεπε χρηματοδότηση ύψους 3.424.500 ευρώ³, ενώ παράλληλα αποφασίζεται η σύσταση του πρώτου θεσμικού οργάνου του προγράμματος, την Επιτροπή MED (MED Committee). Σε αυτήν, την προεδρία θα ασκούσε ο εκπρόσωπος της Επιτροπής, η οποία θα απαρτιζόταν από εκπροσώπους των κρατών-μελών, σε συνεργασία με έναν εκπρόσωπο της ΕΤΕ, χωρίς ωστόσο να ασκεί δικαίωμα ψήφου. Σκοπός της Επιτροπής ήταν η εξέταση και επίλυση πιθανών προβλημάτων που προέκυπταν από την εφαρμογή του Κανονισμού MEDA, ενώ ταυτόχρονα έπαιζε συμβουλευτικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Η αυξανόμενη ανάγκη για πιο στοχευμένη χρηματοδοτική βοήθεια προς τους εταίρους, οδήγησε το 2002 στην τροποποίηση του Κανονισμού από MEDA σε MEDA II. Ο ανανεωμένος κανονισμός προέβλεπε την εκπόνηση εγγράφων στρατηγικής (strategy papers), για την περίοδο 2000-2006, που θα κατέγραφαν τους κύριους τομείς παρεμβάσεων αλλά και τους μελλοντικούς στόχους της Εταιρικής Σχέσης. Προβλέπονταν ακόμη, εθνικά και περιφερειακά ενδεικτικά προγράμματα βασισμένα στο διάλογο μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και εταίρων, πάνω στα οποία στηρίχτηκαν τα ετήσια σχέδια χρηματοδότησης (annual financing plans), ως άλλη μία προσθήκη που έφερε ο Κανονισμός MEDA II. Τόσο τα σχέδια στρατηγικής, όσο τα ενδεικτικά προγράμματα και τα σχέδια χρηματοδότησης, επεξεργάζονταν από την επιτροπή MED και στη συνέχεια εγκρίνονταν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Το πρόγραμμα MEDA, δεν αφορούσε αποκλειστικά τον χρηματο-οικονομικό τομέα, τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη διασυννοριακή συνεργασία, αλλά επεκτεινόταν έως τον τρίτο πυλώνα της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, την Κοινωνία των Πολιτών. Υποστήριζε, και μάλιστα παρότρυνε, τη συμμετοχή των φορέων της Κοινωνίας των Πολιτών στη διαδικασία προγραμματισμού και ανάπτυξης των μέτρων, ενώ, ανεξάρτητα από τη χώρα- έταίρο, φορείς της κοινωνίας των πολιτών είχαν δικαίωμα στην απόσπαση χρηματοδοτικής βοήθειας από το MEDA. Κάποια από τα κοινωνικά μέτρα του προγράμματος αφορούσαν τη βελτίωση των κοινωνικών υποδομών, στον τομέα της υγείας, της εκπαίδευσης, υδροδότησης κλπ., την προστασία του περιβάλλοντος, την

---

³ Council Regulation (EC) No 1488/ 96 of 23 July 1996, Article 11 , ό.π., σελ 255-256., ό.π. στο: Μαριλένα Σημίτη, (2008). Η Κοινωνία Πολιτών στην Ευρωμεσογειακή Εταιρική Σχέση, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας, σ. 26

ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, την ανταλλαγή νέων, την ενίσχυση της ανάπτυξης των τεχνολογιών και της επιστημονικής έρευνας. Λειτουργούσε με γνώμονα το σεβασμό του Κράτους Δικαίου, των ανθρώπινων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Ωστόσο, ως προς τη συμμετοχή των εκπρόσωπων της Κοινωνίας των Πολιτών στην διαμόρφωση και αξιολόγηση των στρατηγικών εγγράφων ή των σχεδίων χρηματοδότησης, ο ρόλος τους περιοριζόταν σε συμβουλευτικό, δεδομένης της απουσίας νομικής κατοχύρωσης που προωθεί και εξασφαλίζει τη συμμετοχή τους στην Εταιρική Σχέση, ανεξάρτητα από τους κυβερνητικούς μηχανισμούς στις μεσογειακές χώρες.

Δεν είναι δύσκολο να αντιληφθεί κανείς, πως η έμφαση των προγραμμάτων MEDA στην συμμετοχή της Κοινωνίας των πολιτών, αποσκοπούσε περισσότερο στα αποτελέσματα που θα έφερνε η ενίσχυση της δράσης των φορέων της ΚΠ στην ίδια την κοινωνία της αντίστοιχης μεσογειακής χώρας, παρά στην αυτή κάθε αυτή συμμετοχή της στην χάραξη της πολιτικής της ΔτΒ.

Αυτό γίνεται φανερό και από τη ρήτρα αρνητικής πολιτικής αιρεσιμότητας που επέβαλε η ΕΕ στους μεσογειακούς εταίρους. Μέσω αυτής, η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε τη δυνατότητα να διακόψει τη συνεργασία με κάποια από τις μεσογειακές χώρες, σε περίπτωση που η τελευταία παραβίαζε τα ανθρώπινα δικαιώματα ή τις θεμελιώδεις ελευθερίες, καθώς όπως ορίζεται και στο άρθρο 3, το πρόγραμμα «[...] στηρίζεται στον σεβασμό των δημοκρατικών αρχών, του κράτους δικαίου, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, τα οποία αποτελούν ουσιαστικό στοιχείο της Εταιρικής Σχέσης. Συνεπώς, η παραβίασή τους αιτιολογεί την υιοθέτηση κατάλληλων μέτρων».⁴ (Council Regulation, 1996)

Το περιεχόμενο μιας τέτοιας ρήτρας δεν είναι πρωτόγνωρο. Και στο παρελθόν έχει τεθεί βέτο από την Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο διμερών οικονομικών πρωτοκόλλων, για την παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως για παράδειγμα με το Ισραήλ και την Τουρκία το 1987. Ωστόσο, το γεγονός πως κατά τη διάρκεια της Ευρωμεσογειακής Εταιρικής Σχέσης, δεν έγινε ποτέ άσκηση του δικαιώματος αυτού από την ΕΕ, υποδηλώνει πως η επιθυμία για διατήρηση της ασφάλειας και σταθερότητας στη Μεσόγειο αποτελούσε προτεραιότητα σε σχέση με την προστασία του Κράτους Δικαίου και την

---

⁴ Council Regulation (EC) No. 1488/96, 1996, ό.π. στο: Μαριλένα Σημίτη, (2008). Η Κοινωνία Πολιτών στην Ευρωμεσογειακή Εταιρική Σχέση, Αθήνα: Σάκκουλας, σ. 28

υπεράσπιση των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Πάραυτα, η ρήτρα αρνητικής πολιτικής δημιούργησε πλήθος αντιδράσεων στις ΤΜΧ, που θεώρησαν πως η ΕΕ καταπατά τον κανόνα της μη παρέμβασης σε εσωτερικά ζητήματα των εταίρων, και χρησιμοποιεί τέτοιους όρους, ώστε να υπηρετήσει καλύτερα τα προσωπικά της συμφέροντα. Με τον ερχομό της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ) που τέθηκε σε ισχύ το 2003, η αρνητική πολιτική αιρεσιμότητας έδωσε τη θέση της σε ρυθμίσεις θετικής αιρεσιμότητας.

Άλλος ένας παράγοντας που δυσαρέστησε τους μεσογειακούς εταίρους πως, ενώ στα προγράμματα MEDA ήταν αυτονόητη η συμμετοχή τους στην κατάρτιση των ενδεικτικών προγραμμάτων και εγγράφων στρατηγικής, η ρήτρα οικονομικής αιρεσιμότητας περιόριζε τις πρωτοβουλίες τους. Όπως αναφέρεται από την Μ. Σημίτη «Και στους δύο Κανονισμούς το άρθρο 5 όριζε ρητά ότι τα μέτρα που θα χρηματοδοτούνταν από τους αντίστοιχους Κανονισμούς θα επιλέγονταν με βάση τα εξής κριτήρια: 1) τις προτεραιότητες των δικαιούχων, 2) την εξέλιξη των αναγκών τους, 3) την ικανότητα απορρόφησης, 4) την πρόοδο που έχει πραγματοποιηθεί στη διαρθρωτική μεταρρύθμιση, και 5) την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των προτεινόμενων μέτρων στην επίτευξη των στόχων της κοινοτικής βοήθειας». Οι ΤΜΧ συνειδητοποίησαν πως, για να ανταπεξέλθουν απέναντι στα οικονομικά κριτήρια, οι διαρθρωτικές αλλαγές που πρέπει να προβούν θα πρέπει να συνοδεύονται και από μεταρρυθμίσεις κοινωνικού και πολιτικού χαρακτήρα. Αναδεικνύεται με αυτό τον τρόπο η άνιση σχέση που έχει διαμορφωθεί ανάμεσα στις δύο πλευρές, κάτι που θα τονώσει το κλίμα δυσαρέσκειας και δυσπιστίας από μεριάς των μεσογειακών εταίρων.

Το 2006, με τον καινούριο κανονισμό που αφορούσε τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Γειτονίας και Εταιρικής Σχέσης, ο κανονισμός MEDA καταργείται και ξεκινά η διαμόρφωση της ήδη υπάρχουσας συνεργασίας της ΕΕ και των ΤΜΧ.

3.4. Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας

Τόσο οι μεσογειακοί εταίροι, όσο και η ΕΕ είχαν υποδεχθεί την Ευρωμεσογειακή Εταιρική Σχέση με ενθουσιασμό, καθώς έτρεφαν ελπίδες για τη δημιουργία μιας σταθερής περιφερειακής συνεργασίας, που θα τους αποφέρει ευημερία, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και θα ανοίξει το δρόμο για την εμπορική ελευθερία και την πολιτισμική αλληλοκατανόηση. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στα πλαίσια της ΔτΒ, έλαβαν χώρα σημαντικές δράσεις, όπως τα σχέδια για τη δημιουργία της Ευρωμεσογειακής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (ως το 2010), η θέσπιση του χρηματοδοτικού προγράμματος MEDA), για την οικονομική ενίσχυση των εταίρων και η ίδρυση των ιδρυμάτων Civil Society Forum και Anna Lindh για τα εκπαιδευτικά και πολιτιστικά προγράμματα.

Παρά το γεγονός της έμπρακτης δημιουργίας μιας περιφερειακής συνεργασίας που έδωσε ευκαιρίες για πολιτικό διάλογο ανάμεσα στις δύο πλευρές, το πέρασμα του χρόνου έφερε στην επιφάνεια σημαντικές αστοχίες της ΕΜΣ, η οποία δεν μπόρεσε να σταθεί αντάξια των προσδοκιών της. Με το πέρασμα του χρόνου, έγινε φανερό πως η ΕΜΣ δεν κατάφερε να σταθεί αντάξια των υψηλών προσδοκιών της. Το κλίμα δυσαρέσκειας έγινε φανερό στην Ευρωμεσογειακή Διάσκεψη για τα δέκα χρόνια της Ευρωμεσογειακής Εταιρικής Σχέσης στη Βαρκελώνη, το 2005.

Η επετειακή διάσκεψη προετοιμάστηκε μέσα σε κλίμα φιλοδοξίας, καθώς θα αποτελούσε ευκαιρία για τους εταίρους να αναλογιστούν την πρόοδο μέσα στα δέκα χρόνια ύπαρξής της, να εντοπιστούν οι αδυναμίες της και να γίνει χάραξη της μελλοντικής της πορείας. Ωστόσο η εξέλιξη ήταν διαφορετική. Η πλειοψηφία των μεσογειακών εταίρων επέλεξαν να «μπούκοτάρουν» την Διάσκεψη μέσω της απουσίας τους, κάτι που οδήγησε στην εκπροσώπηση της χώρας τους από αντιπροσώπους ή Υπουργούς Εξωτερικών. Με τον τρόπο αυτό οι εταίροι επιδίωξαν να εκφράσουν την δυσαρέσκειά τους προς τις πολιτικές της ΕΕ, τόσο για την αναποτελεσματικότητα της ΔτΒ σε θέματα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, όσο και με τις περιφερειακές συγκρούσεις.

Μία ακόμη αστοχία αναφορικά με την πολιτική της ΕΕ μέσα στην ΕΜΣ, ήταν το γεγονός πως επιχειρούσε να προωθήσει πολιτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, μέσα από την οικονομική χρηματοδότηση

και συνεργασία, ώστε να ελέγξει τα μεταναστευτικά κύματα προς την Ευρώπη.

Οι παραπάνω λόγοι, σε συνδυασμό με τις γεωπολιτικές συγκυρίες εκτός του Ευρωπαϊκού χώρου, όπως το κλίμα καχυποψίας και ανασφάλειας που προκάλεσε η τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, η εισβολή των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν (2001) και ο φόβος ενός νέου πολέμου στο Ιράκ (2003), αλλά και οι αναταραχές που προκλήθηκαν στις αραβο-ισραηλινές σχέσεις μετά την έναρξη της Β ΄Ιντιφάντα το 2000, αποτέλεσαν σημαντικά εμπόδια για την αποδοτικότητα της ΔτΒ και ανέδειξαν την ανάγκη για άμεση αλλαγή στο χώρο της Μεσογείου. Η αύξηση των περιορισμών διακίνησης προσώπων και αγαθών από την ΕΕ, ως απάντηση στα περιστατικά τρομοκρατίας έξω από τα σύνορά της και το γεγονός πως έθετε σε προτεραιότητα την ενίσχυση πολιτικών ασφάλειας μέσα στα σύνορά της, έναντι του εκδημοκρατισμού που προωθεί η Διαδικασία της Βαρκελώνης, προκάλεσε αίσθημα αποξένωσης ανάμεσα στους χριστιανικούς και τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς. Οι ΤΜΧ ένωσαν την ανάγκη χάραξης μίας νέας περιφερειακής πολιτικής, που θα περιλαμβάνει ένα σταθερό, δίκτυο συνεργασίας, στο οποίο οι μεσογειακοί εταίροι θα μπορούν να βασίσουν τις ελπίδες τους για ειρήνη, ασφάλεια και ανάπτυξη.

Το 2004, είναι χρονιά γνωστή για τη διεύρυνση των συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου οκτώ χώρες του ανατολικού μπλοκ, καθώς και η Κύπρος και η Μάλτα, έγιναν νέα μέλη της ΕΕ. Η διεύρυνση αυτή ανανέωσε τον ενθουσιασμό της Ένωσης, καθώς έδωσε την ευκαιρία για τη δημιουργία νέων σχέσεων συνεργασίας με τις όμορες χώρες, που θα προωθούν τη σταθερότητα και την ευημερία. Ωστόσο, το γεγονός αυτό, δημιούργησε την αίσθηση του αποκλεισμού στους μεσογειακούς εταίρους, οι οποίοι ανησυχούσαν πως με την ένταξη των νέων χωρών, το ευρωπαϊκό ενδιαφέρον θα μετατοπιζόταν στα νέο-εισαχθέντα κράτη-μέλη. Η απάντηση στην ανάγκη για εμβάθυνση και αναθέρμανση των ευρωμεσογειακών σχέσεων δόθηκε τον Μάιο του 2004 στο Δουβλίνο, όπου και έγινε η πρώτη παρουσίαση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (European Neighborhood Policy- ENP). Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ή εν συντομία ΕΠΓ), έχει ως στόχο να προάγει την ευημερία, την ασφάλεια, την σταθερότητα, την χρηστή διακυβέρνηση και την οικονομική ολοκλήρωση, μέσα από την περιφερειακή συνεργασία, που στηρίζεται στο επίπεδο δέσμευσης στις κοινές ευρωπαϊκές αξίες. Ταυτόχρονα αναγνωρίζει πως οι ανάγκες και οι δυνατότητες κάθε χώρας είναι διαφορετικές. Γι' αυτό, αξιώνει να δημιουργήσει διμερείς σχέσεις,

τα αποτελέσματα των οποίων εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την πρόθεση των εταίρων να ενστερνιστούν τις αξίες αυτές και το όραμα της ΕΠΓ.

Οι Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας εμπεριέχει δύο διαστάσεις: την Ένωση για τη Μεσόγειο, που αφορά τις χώρες του μεσογειακού νότου: Αίγυπτο, Αλγερία, Ιορδανία, Ισραήλ, Λίβανο, Λιβύη, Μαρόκο, Παλαιστίνη, Συρία, Τυνησία, και την Ανατολική Εταιρική Σχέση: Αζερμπαϊτζάν, Αρμενία, Γεωργία, Λευκορωσία, Μολδαβία και Ουκρανία. Στόχος της είναι να δημιουργήσει ένα νέο περιβάλλον σταθερότητας, ευημερίας και ειρήνης δίνοντας στους γείτονές της αναπτυξιακά και οικονομικά κίνητρα. Έτσι δημιουργείται η προοπτική ενός ειδικού πλέγματος συνεργασίας με γειτονικές χώρες Ανατολικά και Νότια της ΕΕ, οι οποίες δεν υπάρχει άμεση προοπτική να γίνουν μέλη της Ένωσης .

Η ΕΠΓ θέτει ως βάσεις της, τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του Κράτους Δικαίου και της χρηστής διακυβέρνησης, την ανάπτυξη του εμπορίου και της ελεύθερης αγοράς και την καταπολέμηση της φτώχειας, στοχεύοντας στην δημιουργία ενός περιβάλλοντος ευημερίας, σταθερότητας και ανάπτυξης. Για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί, είναι απαραίτητη, σύμφωνα με την Επιτροπή, η αντιμετώπιση των γενεσιουργών αιτιών της έλλειψης πολιτικής σταθερότητας, των οικονομικών ανισοτήτων, της θεσμικής ανεπάρκειας, του κοινωνικού χάσματος και της φτώχειας στις χώρες- εταίρους. Ως προϋποθέσεις για τη αντιμετώπιση των παραπάνω, παρουσιάζεται ο πλουραλισμός, η έννομη τάξη, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, η έννομη τάξη και οι βασικές προδιαγραφές σε θέματα εργασίας (Σημίτη, 2008: 36-37).

Αξίζει να γίνει αναφορά σε βασικά χαρακτηριστικά της ΕΠΓ, από τα οποία διαφέρει σε σχέση με την ΕΜΣ. Πρώτον, η αρχή της διαφοροποίησης. Έγινε αντιληπτό από την πλευρά της ΕΕ πως, ενώ όλες οι μεσογειακές χώρες αντιμετωπίζουν παρόμοιες προκλήσεις, δε σημαίνει πως επικρατεί απόλυτη ομοιογένεια στο εσωτερικό τους.

Οι ΤΜΧ διαφέρουν αναπτυξιακά στον κοινωνικό, οικονομικό τομέα και στους πολιτικούς θεσμούς και, επομένως, στις αποδόσεις τους απέναντι στις προσδοκίες που τους θέτει η ΕΕ. Συνεπώς, με γνώμονα την αποτελεσματικότητα στη νέα πολιτική, έγινε εφαρμογή της αρχής της διαφοροποίησης, κατά την οποία η σχέση ανάμεσα σε κάθε γειτονική χώρα και ΕΕ θα βασίζεται σε διμερείς συνεργασίες. Έτσι η ΕΠΓ υιοθετεί μια πιο ευέλικτη πολιτική, που θα προσαρμόζει τις ικανότητες και τις

ανάγκες κάθε χώρας ξεχωριστά. Συνεχίζοντας, έχουμε την αρχή της θετικής αιρεσιμότητας, κατά την οποία, η ΕΕ θέτει ξεκάθαρους στόχους και κριτήρια αξιολόγησης στους μεσογειακούς εταίρους, σε θέματα που αφορούν την πολιτική, την οικονομία και τους θεσμούς. Έτσι, ο βαθμός της ανταπόκρισης και της προόδου στις μεταρρυθμίσεις που εισάγονται, είναι ανάλογος με το μέγεθος της βοήθειας που παρέχεται από την ΕΕ. Σε αντίθεση λοιπόν με την αρχή αρνητικής αιρεσιμότητας, που περιλάμβανε ο Κανονισμός MEDA και βασιζόταν σε κυρώσεις απέναντι στις χώρες-εταίρους που δεν κατάφερναν να ανταποκριθούν στους στόχους που τους είχαν τεθεί, στην ΕΠΓ έχουμε έμφαση στο κίνητρο-οικονομική επιβράβευση, που βασίζεται στην αρχή της διαφοροποίησης.

Τέλος, στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας υπάρχει πρόβλεψη για Διμερή Προγράμματα ή Action Plans, τα οποία αφορούν τη συνεργασία της ΕΕ με την κάθε χώρα-έταίρο χωριστά. Στο πλαίσιο των Διμερών Προγραμμάτων προσδιορίζονται οι στόχοι, οι προτεραιότητες, το επίπεδο της παρέμβασης, τα αναμενόμενα αποτελέσματα και η προβλεπόμενη χρηματοδότηση, μέσα από τον κοινό πολιτικό διάλογο, πάνω σε θέματα οικονομικού, πολιτικού και κοινωνικού ενδιαφέροντος. Αν και βασίζονται σε μια κοινή γραμμή γενικών αξιών, τα Σχέδια Δράσης διαφοροποιούνται ανάλογα με τις δυνατότητες, τις ανάγκες και την υφιστάμενη σχέση της εκάστοτε χώρας με την ΕΕ. Οι πόροι για την χρηματοδότηση και στήριξη των μεταρρυθμίσεων, προέρχονταν τόσο από τα προϋπάρχοντα προγράμματα MEDA, όσο και από το Ευρωπαϊκό Μέσο Γειτονίας και Εταιρικής Σχέσης- European Neighborhood and Partnership Instrument (ENPI).

Το ENPI τέθηκε σε λειτουργία τον Ιανουάριο του 2007, ως συνέχεια των προηγούμενων χρηματοδοτικών προγραμμάτων της ΔτΒ – ανάμεσά τους και το TACIS για τους ανατολικούς γείτονες και το MEDA για τους μεσογειακούς - και αφορούσε κυρίως επενδυτικές διευκολύνσεις και τοπικά προγράμματα. Το ENPI, μετά την κατάργηση του MEDA ήταν υπεύθυνο για τη χρηματοδότηση της Διαδικασίας της Βαρκελώνης και των διμερών σχέσεων που είχαν διαμορφωθεί στο πλαίσιο της, καθώς και της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας και των Προγραμμάτων Δράσης της. Αξίζει να σημειωθεί πως το ύψος των προηγούμενων χρηματοδοτικών προγραμμάτων για την περίοδο 2000-2006 ανερχόταν στα 8,4 δις, ενώ το ENPI έφτασε τα 12 δις στο διάστημα

από το 2007 έως το 2013, μιλάμε λοιπόν για αύξηση της τάξεως του 32%.⁵

Το κύριο πλεονέκτημα των Προγραμμάτων Δράσης, είναι πως προσφέρουν υψηλό βαθμό ευελιξίας κατά τη διαμόρφωσή τους, κάτι που τους επιτρέπει να προσαρμόζονται στα δεδομένα και τις ανάγκες της κάθε χώρας, δημιουργώντας προϋποθέσεις για μεγαλύτερο βαθμό αποδοτικότητας. Ωστόσο, αν και η ίδια η ΕΕ δίνει έμφαση στην ύπαρξη άμεσου πολιτικού διαλόγου για την θέσπιση των στόχων που θέτει με κάθε χώρα, δεν υπάρχει πρόβλεψη για κάποιο μηχανισμό που θα εξασφαλίζει την ισότιμη συμμετοχή των εταίρων στη διαδικασία αποφάσεων. Ταυτόχρονα, η αρχή της αιρεσιμότητας, ακόμη και αν στηρίζεται σε οικονομικά κίνητρα και όχι σε κυρώσεις, δεν παύει να αποτελεί διαπραγματευτικό πλεονέκτημα στα χέρια της Ένωσης. Αν και η ΕΕ δεν έχει πάψει να βασίζεται στην περιφερειακή συνεργασία για την επίτευξη των κοινών –με τους γείτονές της - στόχων , στα πλαίσια της ΕΠΓ φαίνεται πως προτιμάται η συνεργασία σε επίπεδο διμερών σχέσεων, καθώς η ΕΕ τις θεωρεί πιο αποδοτικές .

Το 2004, η ΕΜΣ εντάσσεται στην ΕΠΓ, με την Ευρωπαϊκή Ένωση να διαβεβαιώνει τις Τρίτες Μεσογειακές Χώρες πως η ΕΠΓ έχει ως βάση την προηγούμενη Ευρωμεσογειακή Εταιρική Σχέση και πως παίζει συμπληρωματικό ρόλο στην Διαδικασία της Βαρκελώνης. Στα πλαίσια της περιφερειακής πολιτικής, αυτή της ΕΠΓ θα προστεθεί στην ήδη υπάρχουσα, ενώ σε επίπεδο των διμερών σχέσεων, αυτές που έχουν αναπτυχθεί με τις ΤΜΧ θα λειτουργήσουν ως πλαίσιο για τη χάραξη των νέων Προγραμμάτων Δράσης. Μετά την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, ακολούθησαν εξελίξεις εντός και εκτός των ευρωπαϊκών συνόρων, που οδήγησαν σε νέες πρωτοβουλίες (πχ η Ένωση για τη Μεσόγειο, ή η αναθεώρηση της ΕΠΓ), οι οποίες εξαιρούνται σκοπίμως, καθώς υπερβαίνουν το χρονικό διάστημα που αναλύεται σε αυτή την εργασία.

Είναι αναμφίβολο, πως η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, είναι μια φιλόδοξη, εξελιγμένη μορφή της ΕΜΣ που ήρθε να θέσει νέες βάσεις στη συνεργασία της ΕΕ με τους γειτονικούς λαούς. Αν και η σχέση των δύο πρωτοβουλιών παρουσιάστηκε ως συμπληρωματική, δεν είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς πως η ΕΠΓ απέδειξε την φθίνουσα πορεία της ΕΜΣ, η οποία δεν μπόρεσε να ανταπεξέλθει σε απόλυτο βαθμό, στα φιλόδοξα σχέδια της Διαδικασίας της Βαρκελώνης και έτσι σταδιακά,

---

⁵ European Commission, ό.π. στο: Μυλωνά Αιμιλία, (2016). Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, (Ανέκδοτη Διπλωματική Εργασία), Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

έχασε την δυναμική της. Η άφιξη λοιπόν της ΕΠΓ, καθώς και του Ευρωπαϊκού μέσου Γειτονίας και Εταιρικής Σχέσης, έθεσε νέες βάσεις για ΔτΒ, υιοθετώντας μία πιο ρεαλιστική προσέγγιση στους στόχους της Εταιρικής Σχέσης. Ως προς τη θεματολογία της, ενώ οι διμερείς σχέσεις συνεχίζουν να αφορούν την ασφάλεια, τη μετανάστευση, το ελεύθερο εμπόριο, την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη, φαίνεται πως η ΕΠΓ, σε σύγκριση με την Διαδικασία της Βαρκελώνης, φαίνεται να εστιάζει σε συγκεκριμένους τομείς, που αφορούν την ενίσχυση της εξωτερικής πολιτικής, τον τομέα της ενέργειας και των μεταφορών, ενώ δίνεται ιδιαίτερο βάρος στο πεδίο των εσωτερικών υποθέσεων, της δικαιοσύνης και ιδιαίτερα στην εμφύσηση των ευρωπαϊκών αξιών στο νομοθετικό σύστημα των εταίρων.(Σημίτη, 2008:43-45) Ως προς την Κοινωνία των Πολιτών, η ΕΠΓ προσπαθεί να την εντάξει ως αναπόσπαστο κομμάτι κάθε τομέα των γειτονικών κρατών και να ενισχύσει τη συμμετοχή των φορέων της, στις μεταρρυθμίσεις και τις αποφάσεις του Κράτους Δικαίου. Έτσι συνδέεται άμεσα με την έννοια της «χρηστής διακυβέρνησης» (good governance), δηλαδή την ενσωμάτωση της Κοινωνίας των Πολιτών, ως θεμέλιο για την οικειοποίηση των ευρωπαϊκών πολιτικών και αξιών από τις γειτονικές χώρες. Η συνολική κριτική της ΕΠΓ ως προς τους στόχους, τα αποτελέσματα και τη δυναμική της θα αναλυθούν, μαζί με τη συνολική εικόνα της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, στο κεφάλαιο 4.

3.5. Διεθνείς εξελίξεις και ο αντίκτυπος στη Διαδικασία της Βαρκελώνης: τρομοκρατία και αραβικός κόσμος.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας που αναλύουμε και ειδικότερα, από το 2000 και μετά, έλαβαν χώρα σημαντικές εξελίξεις εκτός των ευρωπαϊκών συνόρων, που διατάραζαν τις σχέσεις της ΕΕ με τις γειτονικές χώρες και ως επακόλουθο, άσκησαν επίδραση στη Διαδικασία της Βαρκελώνης.

Πιο συγκεκριμένα, η έξαρση του φαινομένου της τρομοκρατίας που είχε ως αποκορύφωμα την επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ, έκρουσε τον κώδωνα ενός αναδυόμενου κινδύνου και προκάλεσε παγκόσμια αναστάτωση. Με τη σειρά της, η ΕΕ έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στον τομέα της ασφάλειας, λαμβάνοντας ενισχυτικά μέτρα. Ως αποτέλεσμα, παρουσιάστηκε τον Ιούνιο του 2003, στο Συμβούλιο Κορυφής στη Θεσσαλονίκη, η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, η οποία έγινε δεκτή, στην ολοκληρωμένη μορφή της, το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου. Αφορούσε τόσο την ίδια την τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα, όσο και την εξάπλωση των όπλων μαζικής καταστροφής και τις συγκρούσεις σε περιφερειακό επίπεδο, ως απειλές που καλείται η ΕΕ να αντιμετωπίσει.

Η ευρωπαϊκή πολιτική στον τομέα της ασφάλειας δεν ενισχύθηκε μόνο με στρατιωτικά μέσα, αλλά δόθηκε γενική έμφαση στην κοινωνία των πολιτών, την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την περιβαλλοντική προστασία, την ανάπτυξη του εμπορίου και την καταπολέμηση της διαφθοράς. Ωστόσο, η διευρυμένη προσέγγιση της πολιτικής ασφάλειας της ΕΕ δημιούργησε αισθήματα ανασφάλειας και κυρίως καχυποψίας στους εταίρους, οι οποίοι την κατηγόρησαν πως προσπαθεί μέσω της πολιτικής της να εξυπηρετήσει προσωπικά της συμφέροντα. Συγκεκριμένα, το επεισόδιο της 11^{ης} Σεπτεμβρίου αύξησε το φαινόμενο της ξενοφοβίας, ιδιαίτερα απέναντι στους μουσουλμανικούς λαούς, με την Ένωση να λαμβάνει προληπτικά μέτρα, όπως τη μείωση της ευχέρειας μετακίνησης προσώπων και παροχής visa, έχοντας ως στόχο την πρόληψη νέων τρομοκρατικών επεισοδίων αλλά και την αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης, η οποία βρισκόταν σε έξαρση. Οι αντιδράσεις των ΤΜΧ δεν ήταν θετικές, καθώς ένιωσαν να υπονομεύεται η ισότιμη μεταχείριση τους μέσα στην εταιρική

συνεργασία, με αποτέλεσμα να κατηγορήσουν την Ένωση, για απουσία δέσμευσης στις αρχές της ΕΠΓ (ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, αγαθών, κεφαλαίων και υπηρεσιών). Στα πλαίσια των παγκόσμιων εξελίξεων, δόθηκε έμφαση σε μεταρρυθμίσεις που ανήκουν στον πρώτο πυλώνα (πολιτική και ασφάλεια), με τους εταίρους να δυσανασχετούν, τονίζοντας τη σημασία του δεύτερου πυλώνα (της οικονομίας) για τη στήριξη των κοινωνικών προγραμμάτων και των εθνικών τους οικονομιών. Η νέα έντονη πίεση της ΕΕ για μεταρρυθμίσεις σε θέματα ασφάλειας και πολιτικής (πχ κράτος δικαίου και εκδημοκρατισμός), δημιουργεί δυσφορία σε κράτη-εταίρους με αυταρχικό πολίτευμα, ενώ οι εθνικές ελίτ διατηρούν αμυντική στάση απέναντι στις νέες μεταρρυθμίσεις, θέλοντας να προστατέψουν τα συμφέροντα και την προνομιούχα θέση τους, κατηγορώντας την ΕΕ για έντονο παρεμβατισμό. Στην αντίθετη πλευρά, σε θέματα επίλυσης των περιφερειακών συγκρούσεων, που περιλαμβάνονται στον τομέα της ασφάλειας, η Ένωση κατηγορείται για «παθητική στάση», αφού επικεντρώνεται στην πρόληψη νέων συγκρούσεων και όχι επίλυση των ήδη υφιστάμενων, όπως υποδεικνύουν οι εταίροι.

Συμπεραίνουμε λοιπόν, πως η έξαρση του φαινομένου της τρομοκρατίας και των μεταναστευτικών ροών προς τη Δύση, ανέδειξε τα λανθάνοντα προβλήματα που ενυπήρχαν στην Ευρωμεσογειακή σχέση, δημιουργώντας κλίμα καχυποψίας και απογοήτευσης και από τις δύο πλευρές. Από τη μία η ΕΕ επιδιώκει να εμφυσήσει τις αξίες της, μέσω των μεταρρυθμίσεων στους τρεις άξονες της συνεργασίας, έχοντας γνώμονα την ενίσχυση της Κοινωνίας των Πολιτών, αλλά ταυτόχρονα, λαμβάνοντας προληπτικά μέτρα για την προστασία της ίδιας. Από την άλλη πλευρά, οι ΓΜΧ, νιώθουν πως αντιμετωπίζονται περισσότερο ως απειλή, παρά ως μέλη μιας ισότιμης συνεργασίας και ανησυχούν πως οι ελπίδες τους για κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη στο πλαίσιο της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, υπονομεύονται από τα ευρωπαϊκά συμφέροντα.

4. Ο Τρίτος Πυλώνας και η Κοινωνία των Πολιτών.

4.1. Ο τρίτος πυλώνας της Δτβ και τα ευρωμεσογειακά προγράμματα.

Ο τρίτος πυλώνας της Δτβ, όπως αναφέρθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο, αφορά την συνεργασία μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και εταίρων στον κοινωνικό, πολιτιστικό και ανθρωπιστικό τομέα. Τόσο η ΕΕ, όσο και οι μεσογειακές χώρες, ενστερνίζονται τις κοινές αξίες περί κοινωνικής ανάπτυξης, Κράτους Δικαίου, θεμελιωδών ελευθεριών και ανθρώπινων δικαιωμάτων και αναγνωρίζουν τη σημασία της ενίσχυσης της Κοινωνίας των Πολιτών (ΚΠ) και των φορέων που την εκπροσωπούν, και τη συμμετοχή τους σε όλες τις πτυχές της περιφερειακής συνεργασίας ή των διμερών σχέσεων. Ο τρίτος πυλώνας εστιάζει στη σημασία της αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ των διαφορετικών λαών της Εταιρικής Σχέσης, στην οποία συμβάλλουν οι επιστημονικές, πολιτιστικές και τεχνολογικές ανταλλαγές ανάμεσα στους λαούς της Μεσογείου, οι ανταλλαγές των φορέων της Κοινωνίας των Πολιτών, ο διαπολιτισμικός και διαθρησκευτικός διάλογος, καθώς και η ανάπτυξη των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

Μία από τις βασικές συνιστάμενες του τρίτου πυλώνα της Δτβ θεωρείται η εκπαίδευση, μέσα από τα πλαίσια της οποίας προωθείται η εκμάθηση ξένων γλωσσών, η ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων και η ανταλλαγή μαθητών και φοιτητών. Με τον τρόπο αυτό, δίνεται ευκαιρία σε ευρύτερο μέρος της κοινωνίας και ειδικότερα σε πληθυσμιακές ομάδες που δεν έχουν συχνά πρόσβαση στην εκπαίδευση, όπως οι γυναίκες και άτομα σε επαρχιακές περιοχές. Σκοπός των δράσεων της ΕΕ υπέρ της εκπαίδευσης είναι η μείωση του αναλφαβητισμού, η εξισορρόπηση της εκπαιδευτικής πυραμίδας και η μείωση του κοινωνικού χάσματος, από το οποίο χαρακτηρίζονται συχνά οι αραβικές χώρες. Στα πλαίσια των χρηματοδοτήσεων για την παιδεία, έχουν δημιουργηθεί προγράμματα ανταλλαγής φοιτητών και εκπαιδευτικού προσωπικού, όπως το πρόγραμμα Erasmus, το οποίο δίνει την ευκαιρία στην εκκολλητόμενη γενιά πολιτών να ανοίξουν τους ορίζοντές τους και να έρθουν σε επαφή με τις διεθνείς ανεπτυγμένες κοινωνίες και τις συνεχώς αυξανόμενες εργασιακές απαιτήσεις, με απώτερο στόχο την

μείωση της ανεργίας, την ενίσχυση των ικανοτήτων του εργατικού δυναμικού στις αραβικές κοινωνίες, που θα συμβάλλει μακροπρόθεσμα στον εκδημοκρατισμό, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Ωστόσο, δεν πρέπει να ξεχνάμε πως προγράμματα σαν το Erasmus, απευθύνονται σε άτομα που έχουν ήδη πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, κάτι που σε πολλές αραβικές- μουσουλμανικές κοινωνίες αποτελεί προνόμιο για υψηλότερα κοινωνικά στρώματα, με το μεγαλύτερο ποσοστό εξ αυτών να είναι άνδρες. Επομένως, χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια και χρόνια επιμονής, ώστε να καταφέρει η ΕΕ να διεισδύσει στις ριζωμένες πεποιθήσεις και τα ισλαμιστικά κατάλοιπα, ενώ ταυτόχρονα διατηρεί τον σεβασμό και την αυτοκυριαρχία της χώρας- εταίρου.

Ένας άλλος τομέας στον οποίο δόθηκε ιδιαίτερο βάρος στην Διαδικασία της Βαρκελώνης και ανήκει στον τρίτο πυλώνα, είναι ο πολιτιστικός. Σε αυτόν, η ΕΕ κατατάσσει την ανταλλαγή ανθρώπων, επιστημών και τεχνολογιών, καθώς και τον διαπολιτισμικό και διαθρησκευτικό διάλογο, που θα ενδυναμώσει τη σχέση ανάμεσα στα ευρωπαϊκά και μεσογειακά κράτη και, κατ'επέκταση, την Εταιρική Σχέση και θα συμβάλλει στην αλληλοκατανόηση των πληθυσμών και στην ειρηνική επίλυση των διαφωνιών που μπορεί να προκύψουν.

Σε αυτή την προσπάθεια συνέβαλε η ίδρυση του «Ευρωμεσογειακού Ιδρύματος Anna Lindh για το Διάλογο μεταξύ των Πολιτισμών», το 2004 (η δράση του ξεκίνησε ένα χρόνο αργότερα), στη Χάγη, με έδρα την βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας. Στόχος του είναι ο πολιτικός διάλογος ανάμεσα στα μέλη της Δτβ και την ανάδειξη της ιστορίας και του αρχαιολογικού πλούτου κάθε μέλους της⁶. Όπως αναφέρει ο Δ. Ξενάκης, *«η οργάνωσή του ως ένα «δίκτυο των δικτύων» με ελαφρά διοικητική δομή, θα επιτρέψει έναν τακτικό διάλογο μεταξύ των πολιτιστικών κύκλων, έξω από τα επίσημα διπλωματικά Φόρουμ»*⁷. Το γεγονός, ωστόσο, πως η ιδέα για ένα ίδρυμα σαν αυτό, που εκπροσωπεί ένα σημαντικό μέρος του τρίτου πυλώνα, όπως το πολιτιστικό, υλοποιήθηκε εννέα χρόνια μετά την ίδρυση της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, ίσως αποδεικνύει το γεγονός πως ο τρίτος πυλώνας δεν θεωρούνταν προτεραιότητα σε σχέση με τον πρώτο και το δεύτερο μέσα στην εταιρική σχέση, για πολύ καιρό.

⁶ Περισσότερες πληροφορίες για το πρόγραμμα Anna Lindh βλ.

<https://www.annalindhfoundation.org/our-purpose>

⁷ Ξενάκης, Δ.Κ. (2006). Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Μεσόγειος: Διαδικασία της Βαρκελώνης και η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, Στο Δ.Κ. Ξενάκης - Μ. Ι. Τσιονιζέλης (επιμ.), Παγκόσμια Ευρώπη; Οι διεθνείς διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (σ. 461-494). Αθήνα: Σιδέρης.

Το EuroMed Audiovisual, είναι ένα πρόγραμμα που τέθηκε σε εφαρμογή το 2000 και στόχος του είναι να δώσει σε επαγγελματίες και επιχειρηματίες της ΕΕ και της νότιας Μεσογείου που ασχολούνται με το χώρο των οπτικο-ακουστικών μέσων –τηλεόραση, ραδιόφωνο, κινηματογράφος-, τη δυνατότητα να οικοδομήσουν ένα κοινό δίκτυο στον οπτικο-ακουστικό χώρο. Οι κοινές παραγωγές ντοκιμαντέρ και ταινιών τηλεοπτικού και κινηματογραφικού περιεχομένου, αυξάνεται η αλληλοκατανόηση ανάμεσα στους διαφορετικούς πληθυσμούς της Μεσογείου, ως προς τις αξίες, την ιστορία, τη θρησκεία, τις παραδόσεις και τη νοοτροπία, κάτι που μπορεί να συμβάλλει μακροπρόθεσμα στην καλύτερη συνεργασία μεταξύ των χωρών. Ειδικά για τους αραβικούς πληθυσμούς, οι οποίοι μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου που οδήγησε πολλούς δυτικούς λαούς να συνδέσουν την τρομοκρατία με το Ισλάμ, είχαν στιγματιστεί, προγράμματα σαν το EuroMed Audiovisual έδιναν την ευκαιρία να αναδείξουν τα κοινά στοιχεία που μοιράζονται με άλλους λαούς της Μεσογείου, κάτι που θα αποφέρει θετικά αποτελέσματα στην επικράτηση ειρήνης και φιλικών σχέσεων ανάμεσα στους εταίρους. Τέλος, η ανάδειξη των πολιτιστικών στοιχείων και της ιστορικής κληρονομιάς, μπορεί να αυξήσει τον τουρισμό μιας χώρας, κάτι που υποβοηθά τον πρώτο και δεύτερο πυλώνα της Διαδικασίας της Βαρκελώνης.

Ένα άλλο πρόγραμμα που αφορά τον τρίτο πυλώνα, είναι το Euromed Heritage, το οποίο ιδρύθηκε το 1998, από την Εταιρική Σχέση, και δρα στο χώρο των τεχνών και της εισαγωγής τεχνολογιών. Έχει ως στόχο τη διαφύλαξη και συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς των χωρών της Ευρωμεσογειακής Εταιρικής Σχέσης, την ανταλλαγή τεχνογνωσίας και παροχή τεχνικής βοήθειας, τη δικτύωση των πολιτιστικών προγραμμάτων και ιδρυμάτων, την προώθηση του ποιοτικού τουρισμού, με σκοπό την προώθηση του διαπολιτιστικού διαλόγου στο χώρο της Μεσογείου⁸. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το «Μουσείο χωρίς σύνορα», μια δράση την οποία συντονίζει μια αυστριακή Μη Κυβερνητική Οργάνωση. Μέσα από το πρόγραμμα προωθείται η ισλαμική τέχνη και ο πολιτισμός. (Σημίτη, 2008). Παρά τη μακρόχρονη δράση του, το πρόγραμμα δεν έχει καταφέρει να γίνει ευρέως γνωστό και το γεγονός πως πολλές από τις δημοσιεύσεις του δεν έχουν μεταφραστεί στην αραβική γλώσσα, επιβεβαιώνει ακόμη μια φορά την πεποίθηση του αραβικού κόσμου απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, πως η συνεργασία τους μέσα στην ΕΜΣ δεν είναι ισότιμη. Ωστόσο, το

⁸ Περισσότερες πληροφορίες για το πρόγραμμα Euromed Heritage στο: file:///C:/Users/User/Downloads/sr_mediterranean.2005.euromed.heritage.pdf

Euromed Heritage έχει ξεπεράσει πολλά εμπόδια και έχει επιτύχει σημαντικά κατορθώματα στο χώρο της διαφύλαξης και ανάδειξης του πολιτισμού των μεσογειακών χωρών.

Όσον αφορά την δημιουργία ενός δικτύου ανάμεσα στα πανεπιστήμια αλλά και την ανταλλαγή νέων στα πλαίσια της διεύρυνσης των πνευματικών οριζόντων, της ανάπτυξης δεξιοτήτων απαραίτητων για την μετέπειτα ένταξή τους στην αγορά εργασίας, θεσπίστηκε το πρόγραμμα Euromed Youth. Σε αυτό, κάθε χώρα επιλέγει έναν αρμόδιο συντονιστή, για παράδειγμα μια ΜΚΟ, για την εφαρμογή του προγράμματος στην εκάστοτε χώρα. Δύο ακόμη προγράμματα που στοχεύουν στην πανεπιστημιακή συνεργασία και την ανταλλαγή νέων, είναι το πρόγραμμα Tempus και το πρόγραμμα Erasmus, που αφορούν τις χώρες του μεσογειακού Νότου και είναι πολύ δημοφιλή ανάμεσα στους φοιτητές.

Με την έξαρση του φαινομένου της τρομοκρατίας, με αποκορύφωμα την επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και το επερχόμενο κλίμα ανασφάλειας που δημιουργήθηκε στον μεσογειακό χώρο, η ΕΕ θέλησε να χρησιμοποιήσει όλα τα διαθέσιμα μέσα που κατείχε, με σκοπό να βελτιώσει τις σχέσεις συνεργασίας με τους λαούς του μεσογειακού νότου, ώστε να αποφύγει τυχόν νέα επεισόδια. Ένα από τα μέσα αυτά, ήταν η ανάπτυξη του διαπολιτισμικού διαλόγου. Από την πλευρά των εταίρων που ήταν κατά του ισλαμικού φονταμενταλισμού αντέδρασαν θετικά στην προσέγγιση της Ένωσης, καθώς είδαν σε αυτήν προοπτική για ενίσχυση της ασφάλειας και της σταθερότητας. Το γεγονός πως πολλά από τα προγράμματα που αναφέρθηκαν παραπάνω και σχετίζονται με τον τρίτο πυλώνα της ΔτΒ και ειδικότερα με το πολιτιστικό κομμάτι, έλαβαν χώρα αρκετά χρόνια μετά την σύναψη της Ευρωμεσογειακής Εταιρικής Σχέσης, φέρνει στο φως την πεποίθηση πως προτεραιότητα και για τις δύο πλευρές ήταν η επίλυση των οικονομικών και πολιτικών ζητημάτων, καθώς ο πολιτιστικός τομέας θεωρούνταν πιο ήπιος ως προς τις διαφορές και τα προβλήματα που θα παρουσίαζε. Όπως αναφέρθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο, οι τρεις πυλώνες της ΔτΒ είναι αλληλένδετοι και αλληλεξαρτώμενοι. Αυτό συνεπάγεται πως οι οικονομικές και πολιτικές διαφορές μεταξύ εταίρων και ένωσης και οι σχέσεις μεταξύ τους, επηρεάζουν άμεσα τον κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα. Ο πολιτιστικός τομέας δεν αποτέλεσε τη λύση στη γεφύρωση του χάσματος ανάμεσα στους εταίρους, όπως ήταν αναμενόμενο. Η διαφορετική νοοτροπία των μουσουλμανικών-αραβικών κοινωνιών, με τις τοπικές και περιφερειακές

κοινωνίες και αυταρχικούς πολιτικούς θεσμούς να μην επιτρέπουν την ανάπτυξη αυθόρμητων πρωτοβουλιών, την ελεύθερη έκφραση περί πολιτικών ή θρησκευτικών ζητημάτων και τη δημιουργία φορέων της Κοινωνίας των Πολιτών από την κρατική εξουσία, έκαναν την ανάπτυξη του πολιτιστικού διαλόγου και τη δράση των ιδρυμάτων που είχαν δημιουργηθεί ακόμα πιο δύσκολη στο να αποδώσουν τα ανάλογα αποτελέσματα. Από την άλλη πλευρά, η οξύμωρη εικόνα που παρουσίαζε η ΕΕ, που από τη μία πλευρά προωθεί τις πολιτιστικές ανταλλαγές, και από την άλλη θέτει περιορισμούς στην ελεύθερη μετακίνηση προσώπων και απόκτησης visa, κάτι που αντιβαίνει την αρχή της ΕΠΓ για ελεύθερη μετακίνηση προσώπων στο χώρο της Μεσογείου και προκαλεί τις αντιδράσεις των μεσογειακών εταίρων.

4.2. Η κοινωνία των Πολιτών στην Εταιρική Σχέση

Εκτός από την ατζέντα της ευρωμεσογειακής πολιτικής στον κοινωνικό- ανθρωπιστικό τομέα, είναι σημαντικό να εξεταστεί αναλυτικά η έννοια της Κοινωνίας των Πολιτών, που τόσο σημαντική θέση έχει για την ίδια την ΕΜΣ και, κατ'επέκταση, για την ανάπτυξη των ευρωμεσογειακών χωρών. Και έχει σημαντική θέση, καθώς τόσο η ίδια, όσο και οι φορείς της, αποτελούν το κλειδί για τη δημιουργία μιας πολυμορφικής, δημοκρατικής κοινωνίας και συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων της ΕΜΣ. Αν και η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αναφέρει ένα συγκεκριμένο ορισμό της έννοιας της Κοινωνίας των Πολιτών, αυτό δε σημαίνει πως δεν έχει οριοθετηθεί ένα πλαίσιο σχετικά με το περιεχόμενό της. Ουσιαστικά, περιλαμβάνει τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), τις οργανώσεις που αφορούν την αγορά εργασίας, π.χ. συνδικαλιστικές οργανώσεις, τις θρησκευτικές κοινότητες και τις δημοτικές και τοπικές οργανώσεις. Με άλλα λόγια οργανώσεις, που δε συνδέονται ή διοικούνται από την κρατική εξουσία, αλλά ως ανεξάρτητα σύνολα εκπροσωπούν ανθρώπους με κοινή θέληση και συμφέροντα στην κοινωνία. Με την προϋπόθεση πως οι οργανώσεις αυτές έχουν δημοκρατική εσωτερική οργάνωση, οι πολίτες έχουν την ικανότητα να συμμετέχουν ελεύθερα μέσα σε αυτές και να εξοικειώνονται με τις δημοκρατικές διαδικασίες, τις αξίες και τους κανόνες. Η επίλυση των αναδυόμενων ζητημάτων στο εσωτερικό κάθε τέτοιας οργάνωσης της

ΚΠ με δημοκρατικά μέσα, ενδυναμώνει τις κοινές αξίες και συμβάλλει στον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας, καθώς οι ισχυροί δεσμοί εμπιστοσύνης που χτίζονται ανάμεσα στους πολίτες, αυξάνει τις πιθανότητες για δυναμική και συλλογική δράση απέναντι στον κρατικό έλεγχο. (Σημίτη, 2008: 60-64)

Για τη Διαδικασία της Βαρκελώνης, είναι σημαντική η «διπλή φιλελευθεροποίηση»⁹ των αραβικών κοινωνιών, μέσα από την οποία θα μπορέσει να επιτευχθεί η οικονομική, κοινωνική και πολιτική ανάπτυξη. Ουσιαστικά ο όρος αναφέρεται στο γεγονός πως η εξουσία που ασκούν τα αυταρχικά καθεστώτα, οι εθνικές ελίτ, η επικράτηση κρατικής διαφθοράς και πελατειακών σχέσεων, δεν επιτρέπουν στην ελεύθερη αγορά και την κοινωνία να αναπτυχθούν χωρίς περιορισμούς. Μέσα από την ενίσχυση της Κοινωνίας των Πολιτών, θα μπορέσει να ασκηθεί αποτελεσματικότερα έλεγχος στην κρατική εξουσία, ώστε να διασφαλιστεί η χρηστή διακυβέρνηση, αλλά και να εκπροσωπηθούν τα συμφέροντα των κοινωνικών ομάδων που εκπροσωπεί. Ο κρατικός εξορθολογισμός, θα επιτρέψει την ανάπτυξη της οικονομίας, κάτι που αποτελεί έναν από τους βασικότερους στόχους της Ευρωμεσογειακής Εταιρικής Σχέσης, καθώς θα συμβάλλει στο να ενταχθεί ομαλά η χώρα στη διεθνή κοινότητα.

Στις αραβικές- μουσουλμανικές χώρες, η ανάπτυξη της Κοινωνίας των Πολιτών παρουσιάζει αρκετές ιδιομορφίες, κάτι που κάνει την πολιτική για την ενίσχυσή της ακόμα πιο πολύπλοκη. Στις αραβικές- μουσουλμανικές κοινωνίες, οι φορείς της ΚΠ παρουσίασαν αύξηση από το 1970 μέχρι τη σύναψη της ΔτΒ από 30.000 σε 70.000¹⁰. Είναι ενδιαφέρον, το γεγονός πως χώρες όπως η Αλγερία, τα Παλαιστινιακά Εδάφη και ο Λίβανος, αναγκάστηκαν να αναπτύξουν περισσότερο ενεργές οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών, καθώς λόγω της αποδυνάμωσης των κρατικών θεσμών, δημιουργήθηκε έλλειψη βασικών κοινωνικών υπηρεσιών, όπως εκπαίδευση και υγεία. Εν αντιθέσει με τις χώρες αυτές, η πλειοψηφία των χωρών του Περσικού Κόλπου χαρακτηρίζονται από φτωχή δράση της Κοινωνίας των Πολιτών, ενώ μεγάλος αριθμός από αυτές βρίσκεται υπό κρατικό έλεγχο.

---

⁹ Schmid Dorothee, (2003). Interlinkages within the Euro Mediterranean Partnership: Linking Economic, Institutional and Political Reform: Conditionality within the Euro-mediterranean Partnership, EuroMeSCo, no 27.

¹⁰ Tareq Y. Ismael, (1997). Civil Society in the Arab world historical traces, contemporary vestiges, Arab Studies Quarterly, no 1, vol. 19.

Στο http://findarticles /mi_m2501/is_n1_v19?tag=content;co11.

Η πολιτική της ΕΕ ως προς την κοινωνία των πολιτών στις αραβικές- μουσουλμανικές χώρες, ήταν η εφαρμογή μέτρων που σχετίζονταν με την κρατική λειτουργία και την αύξηση της συμμετοχής των πολιτών σε θέματα που σχετίζονται με την κοινωνία, ώστε να επιτευχθεί ο εκδημοκρατισμός των πολιτικών θεσμών, ακόμη και σε κοινωνίες με τελείως διαφορετικό αξιακό σύστημα και θεσμικό πλαίσιο από αυτό της νεωτερικότητας που συναντάμε σε δυτικές κοινωνίες. Για να επιτευχθεί αυτό, η ευρωπαϊκή πολιτική που στόχευε σε μεταρρυθμίσεις και χρηματοδοτήσεις που θα ενισχύσουν τις αξίες αυτές που συμβαδίζουν με αυτές που προωθεί η ευρωμεσογειακή πολιτική δε μπορούσε παρά να είναι παρεμβατική. Αν και η «επιλεκτική» αυτή πολιτική, την οποία θα αναλύσουμε παρακάτω, δεν προκάλεσε απευθείας τις αντιδράσεις των μεσογειακών εταίρων, στην εφαρμογή της όμως, προκάλεσε αντιπαραθέσεις μέσα στις μουσουλμανικές- αραβικές κοινωνίες. Αρχικά, σε διαβουλεύσεις της Διαδικασίας της Βαρκελώνης¹¹, συμφωνήθηκε η αναγνώριση από την πλευρά της ΕΕ, μόνο των οργανώσεων της ΚΠ, οι οποίες δραστηριοποιούνται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο της αντίστοιχης χώρας- εταίρου. Η απόφαση αυτή, σύμφωνα με την ΕΕ, θα εξασφάλιζε πως οργανώσεις που σχετίζονται με το πολιτικό Ισλάμ, θα βρίσκονταν εκτός του πεδίου της ευρωμεσογειακής συνεργασίας. Ωστόσο, εκφράστηκε έντονη ανησυχία από την πλευρά των φορέων της ΚΠ στις χώρες αυτές, καθώς το ισχύον εθνικό δίκαιο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από την πολιτική αρχή με τρόπο τέτοιο, ώστε οργανώσεις που βαίνουν ενάντια στα συμφέροντά της να μπορούν ευκολότερα να περιοριστούν.

Στη προσπάθεια του αποκλεισμού των ισλαμικών οργανώσεων από τη σφαίρα της ευρωμεσογειακής συνεργασίας, η Ευρωπαϊκή Ένωση αποφάσισε να αποκλείσει οποιαδήποτε οργάνωση με θρησκευτικό περιεχόμενο, ώστε να αποφύγει την ενίσχυση της επιρροής που ασκούν οι ισλαμικές οργανώσεις στις αραβικές κοινωνίες μέσα από την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Το γεγονός αυτό ενδυνάμωσε την καχυποψία των εταίρων, οι οποίοι κατηγορήσαν την πολιτική της Ένωσης για μεροληψία, καθώς στις δυτικές χώρες, δεν υπάρχει αντίστοιχος αποκλεισμός των θρησκευτικών οργανώσεων της ΚΠ και ενίσχυσε τις

---

¹¹ Jünemann Annette, (2002). «From the Bottom to the Top: Civil Society and Transnational Non-Governmental Organizations in the Euro-Mediterranean Partnership», Democratization, vol. 9, no. 1, σελ. 87-105.

υποψίες, πως η Ένωση αντιμετωπίζει αμυντικά το Ισλάμ και προσπαθεί να το απομακρύνει από τη σφαίρα επιρροής των αραβικών κοινωνιών.¹²

Έχοντας στόχο τη δημιουργία μιας ισχυρής ΚΠ που θα βαδίζει παράλληλα με τις ευρωπαϊκές παραμέτρους στον τομέα, η Ένωση αποφάσισε να αποκλείσει οποιαδήποτε οργάνωση υποστηρίζει και λειτουργεί σύμφωνα με προ- νεωτερικούς θεσμούς και πρότυπα. Στις αραβικές- μουσουλμανικές κοινωνίες, εκτός από τις ισλαμικές, οργανώσεις προσκολλημένες στα προ-νεωτερικά πρότυπα έχουν μεγάλη επιρροή, καθώς, από τη στιγμή που η έννοια του πολίτη, όπως εκλαμβάνεται μέσα σε μια δημοκρατική κοινωνία, είναι ασθενική, οι δομές και οι οργανώσεις που προσκολλώνται στους θεσμούς της οικογένειας, των φατριών και των φυλών, προσφέρουν στα άτομα ένα δίκτυ προστασίας. Δεδομένου λοιπόν ότι οι μουσουλμανικές- αραβικές κοινωνίες, χαρακτηρίζονται από υψηλό ρίσκο, δηλαδή υψηλό βαθμό πολιτικο-οικονομικής ανασφάλειας, είναι λογικό οι πολίτες να απευθύνονται σε τέτοιου είδους οργανώσεις.¹³ Η προσπάθεια αναδιαμόρφωσης της ΚΠ με μεταρρυθμίσεις που εξαιρούν τέτοιου είδους οργανώσεις, μεταφράστηκε από τους εταίρους ως επιθυμία επιβολής των δυτικών προτύπων και παραγκωνισμού των αξιών και θεσμών των αραβικών κοινωνιών. Το αποτέλεσμα των αντιδράσεων ήταν αντίθετο με τα αναμενόμενα από την ΕΕ αποτελέσματα, με ιεραρχικές δομές να αναπαράγονται ακόμη και μέσα σε ευρωπαϊκά χρηματοδοτούμενες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, ενώ άλλες ΜΚΟ που λειτουργούν κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα, δεν απολαμβάνουν την εθνική νομιμοποίηση, καθώς κατηγορούνται για προάσπιση ξένων συμφερόντων.

Τέλος, η πολιτική χρηματοδότησης οργανώσεων που βαδίζουν σύμφωνα με το φιλελεύθερο ευρωπαϊκό πρότυπο, συχνά γίνεται αντικείμενο κριτικής, καθώς η πλειοψηφία των οργανώσεων αυτές συγκροτούνται συχνά από μορφωμένα, κατά τα δυτικά πρότυπα, άτομα, που ανήκουν όμως στα μεσαία και ανώτερα στρώματα της αραβικής-μουσουλμανικής κοινωνίας.¹⁴ Έτσι, περιορίζεται η αντιπροσωπευτικότητα των χαμηλότερων κοινωνικών ομάδων, που

---

¹² Esposito John, (2003). Islam and Civil Society, στο Esposito John - Burgat François (επιμ.), Modernizing Islam: Religion in the Public Sphere in Europe and the Middle East, London: Hurst & Company, 2003.

¹³ Samad Abdel, (2005). Civil Society in the Arab Region: Its Necessary Role and the Obstacles to Fulfillment, The international Journal of Not-for-Profit- Law, vol 9, issue 2

¹⁴ Yom Sean, (2005). Civil Society and Democratization in the Arab World», Middle East Review of International Affairs, vol. 9, no. 4.

κατηγορούν τις οργανώσεις αυτές για αναποτελεσματικότητα και ενίσχυση του ελιτισμού.

Η αναγνώριση ύπαρξης δυναμικής ή ασθενικής παρουσίας της Κοινωνίας των Πολιτών και των οργανώσεων που την εκπροσωπούν στις αραβικές- μουσουλμανικές χώρες, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το ποιες οργανώσεις γίνονται αποδεκτές από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ως τέτοιες. Με το να εξαιρούνται θρησκευτικές, οργανώσεις με ισλαμιστικά και προ-νεωτερικά κατάλοιπα, η ευρωπαϊκή πολιτική καταλήγει να απευθύνεται σε ανώτερα κοινωνικά στρώματα και όχι το γενικότερο κοινωνικό σύνολο. Η απόρριψη των είδη υπαρχουσών κοινωνικών δομών, οι οποίες δεν εναρμονίζονται με τα ευρωπαϊκά ιδεώδη, δημιουργεί αντιδράσεις από την πλευρά των εταίρων, οι οποίοι κατηγορούν την ΕΕ για παρεμβατισμό και υπονόμηση των εθνικών συμφερόντων και την καλεί να προσαρμόσει την πολιτική και τις μεταρρυθμίσεις της στην οργάνωση και την ιδεολογία των κοινωνιών αυτών. Η επιλεκτική πολιτική της ΕΕ, αντικατοπτρίζει την επιθυμία της να επιτύχει από τη μία τον εκδημοκρατισμό των μουσουλμανικών- αραβικών κοινωνιών, όμως ταυτόχρονα επιχειρεί να εξυπηρετήσει τα προσωπικά της συμφέροντα στις χώρες του μεσογειακού νότου.

4.3. Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Οι πρώτες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που έκαναν την εμφάνισή τους στις αραβικές χώρες και εκείνες που ανέκαθεν είχαν τη μεγαλύτερη ισχύ, αφορούσαν την υπεράσπιση των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Τόσο η πτώση των κομμάτων που εκπροσωπούσαν αριστερή ιδεολογία, όσο και η αποδυνάμωση των επαγγελματικών σωματείων, οδήγησε στην δημιουργία ΜΚΟ για την υπεράσπιση των ανθρώπινων δικαιωμάτων σε χώρες όπως η Αίγυπτος, η Αλγερία, το Μαρόκο και η Τυνησία. Οι περισσότερες από αυτές τις οργανώσεις, έχουν αναπτύξει σχέσεις με περιφερειακά δίκτυα, όπως αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία μάλιστα τα χρηματοδοτεί πολλά από αυτά. Η ξένη χρηματοδότηση και η σύνδεση με τα περιφερειακά δίκτυα, εξυπηρετεί ως αντισταθμιστικός παράγοντας, καθώς οργανώσεις που καταγγέλλουν τις κρατικές αυθαιρεσίες εις βάρος των ανθρώπινων δικαιωμάτων, αντιμετωπίζουν περιοριστικούς φραγμούς και νομικά εμπόδια από την ίδια την κρατική εξουσία, η οποία επιδιώκει να

περιορίσει τη δράση τους.¹⁵ Η επιλεκτική πολιτική της ΕΕ ως προς τις οργανώσεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων, σε συνδυασμό με την ξένη χρηματοδότηση και στήριξη που αυτές δέχονται, εγείρει το αίσθημα της καχυποψίας από την πλευρά της τοπικής κοινωνίας και κατηγορούνται για προάσπιση των δυτικών συμφερόντων. Αντίθετα, ΜΚΟ που υπερασπίζονται τόσο τα ανθρώπινα, όσο και τα δικαιώματα των ισλαμιστών, χαιρόνται μεγαλύτερης αποδοχής από τους πολίτες. Ένας άλλος τομέας στον οποίο η παρουσία των ΜΚΟ στις μεσογειακές χώρες του νότου είναι δυναμική, είναι τα γυναικεία δικαιώματα.

Για την Εταιρική Σχέση και ειδικότερα για τον τρίτο πυλώνα, αποτελεί μεγάλης σημασίας κομμάτι και έχουν επιτευχθεί αξιοσημείωτες προσπάθειες, με τη βοήθεια της ΕΕ, των τοπικών ΜΚΟ, πολλές φορές και των πολιτικών καθεστώτων. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το Αραβικό Περιφερειακό Κέντρο (Arab Regional Resource Center on Violence Against Women) και οι δράσεις που έχει λάβει σχετικά με την Βία κατά των Γυναικών. Στηρίζεται σε ευρωπαϊκή χρηματοδοτική βοήθεια (σε συνδυασμό με το γερμανικό ίδρυμα Heinrich Boll), ενώ δέχεται και την στήριξη της Βασίλισσας της Ιορδανίας, Ράνια¹⁶. Παρά τα επιτεύγματα που έχουν σημειωθεί, και σε αυτό τον τομέα η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει έρθει αντιμέτωπη με διαφωνίες ανάμεσα σε αυτήν και εθνικές ΜΚΟ των, που είτε μιλούν για παρεμβατισμό της δύσης, είτε για μη αποτελεσματική πολιτική, ως αποτέλεσμα των ιδεολογικών και θρησκευτικών ιδιομορφιών των αραβικών- μουσουλμανικών κοινωνιών.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, σε πολλές αραβικές- μουσουλμανικές κοινωνίες, λόγω αποδυνάμωσης ή κατάρρευσης της κρατικής εξουσίας, πολλές φιλανθρωπικές και θρησκευτικές οργανώσεις έκαναν την εμφάνισή τους και ανέλαβαν την ευθύνη της παροχής των κοινωνικών παροχών και πρόνοιας, όπως εκπαίδευση, υγεία κλπ. Με την πάροδο του χρόνου, οι παραδοσιακές ΜΚΟ, ανέπτυξαν στενές σχέσεις με τα υπάρχοντα καθεστάτα, την κοινωνική ελίτ και τα κοινωνικά δίκτυα του Ισλάμ, χωρίς να επιδιώξουν την σύνδεση με παγκόσμιας εμβέλειας οργανισμούς. Συχνό φαινόμενο για την αντιμετώπιση της εξάπλωσης του Ισλάμ μέσω των κοινωνικών παροχών, αλλά και τον καλύτερο έλεγχο της κοινωνίας των πολιτών, είναι η ίδρυση «ΜΚΟ» από τις ίδιες τις κυβερνήσεις. Ουσιαστικά αντί να επιλεγθούν ήδη υπάρχουσες ΜΚΟ για τη στήριξη σε τομείς που χρίζουν βοήθεια, η κρατική εξουσία ιδρύει

¹⁵ Position Paper of the Euro-Mediterranean Human Rights Network on BARCELONA + 10 AND HUMAN RIGHTS, 1 March 2005, στο <http://www.euromedrights.net/pages/203>.

¹⁶ «Civil Society Acting on Women's Rights», στο <http://www.euromedrights.net/pages/260>

δικές της φιλανθρωπικές οργανώσεις, που δεν πληρούν τα χαρακτηριστικά των ΜΚΟ, καθώς δεν είναι αυτόνομες, ώστε να προωθήσουν μέσα από το κοινωνικό έργο πολιτικά συμφέροντα.¹⁷

Μία άλλη περίπτωση εργαλειοποίησης των ΜΚΟ για την προώθηση προσωπικών συμφερόντων και την άσκηση ελέγχου στην κοινωνία των πολιτών, είναι η ίδρυση ΜΚΟ, χρηματοδοτούμενες από ιδιώτες- επιχειρηματίες. Οι οργανώσεις αυτές στηρίζονται κυρίως σε πελατειακές σχέσεις και εξυπηρετούν πολιτικά ή ιδιωτικά συμφέροντα και χαρακτηρίζονται από απουσία πλουραλισμού και δημοκρατικής, εσωτερικής οργάνωσης. Αν και φαίνεται παράδοξο, τέτοιου είδους ΜΚΟ, μαζί με τις ελεγχόμενες από το κράτος, επιλέγονται συχνά από την ΕΕ, στο πλαίσιο της επιλεκτικής πολιτικής και αποφυγής θρησκευτικών- προνεωτερικών οργανισμών, και δέχονται την οικονομική στήριξη και αποδοχή στο πλαίσιο του τρίτου πυλώνα της ΔτΒ. Κάτι τέτοιο προκαλεί τις αντιδράσεις της κοινωνίας αλλά και των υπόλοιπων ΜΚΟ, που κατηγορούν την πολιτική της Ένωσης ανεπαρκή στην προώθηση του εκδημοκρατισμού και την ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών στις αραβικές- μουσουλμανικές χώρες.

Ακόμη και οι ΜΚΟ που δρουν ανεξάρτητα από το κράτος χαρακτηρίζονται από δημοκρατική εσωτερική δομή και προάγουν τον εκδημοκρατισμό μέσα από τη δράση τους, δεν έχουν τη δυνατότητα να ασκούν ελεύθερα το έργο τους, μέσα στις αραβικές κοινωνίες συχνά η κρατική εξουσία θέτει εμπόδια στη λειτουργία τους. Είναι χαρακτηριστικό, πως οργανώσεις με αντίθετη ιδεολογία από αυτή της υφιστάμενης πολιτικής εξουσίας και των πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων της, προσαρμόζουν τη δομή και τις δημοκρατικές διαδικασίες τους από τα δυτικά, φιλελεύθερα πρότυπα, γεγονός που δικαιολογεί και τη στενή συνεργασία και χρηματοδότησή τους από ξένους παράγοντες. Αυτό δημιουργεί εμπόδιο σε φιλανθρωπικές οργανώσεις ιδιωτών, ή της αυταρχικής εξουσίας, των οποίων η δομή και οι διαδικασίες διαφέρουν κατά πολύ από τα δημοκρατικά πρότυπα. Θέτονται λοιπόν εμπόδια στο έργο των ανεξάρτητων ΜΚΟ και ιδιαίτερα αυτών που αμφισβητούν την πολιτική και τις δράσεις της αυταρχικής εξουσίας και αποτελούν «απειλή» για το καθεστώς και τις κοινωνικές ελίτ. Αξίζει μάλιστα να αναφερθεί πως οργανώσεις που δεν παρέχουν αποκλειστικά κοινωνικές υπηρεσίες, αλλά επεκτείνουν τη δράση τους στα πολιτικά και αστικά δικαιώματα, θέτονται εκτός από τις αυταρχικές

---

¹⁷ Gordenker L., Weiss Th. (επιμ.) (1996). NGOs, the UN & Global Governance, Boulder: Lynne Rienner Publishers.

κυβερνήσεις. Ως αποτέλεσμα, οι οργανώσεις αυτές αναζητούν βοήθεια από ξένους φορείς που θα στηρίζουν οικονομικά το έργο τους, αντιμετωπίζοντας όμως τον κίνδυνο την προάσπισης των ξένων συμφερόντων μέσα στο πλαίσιο της εξωτερικής υποστήριξης.

Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η Εταιρική σχέση και αφορά το έργο της κοινωνίας των πολιτών αλλά εξωθείται από προβλήματα που κατατάσσονται στον πρώτο και δεύτερο πυλώνα της ΔτΒ, είναι το πρόβλημα της μετανάστευσης. Ο αυξανόμενος αριθμός μεταναστών από τις ακτές της νότιας μεσογείου προς την ΕΕ, έχει δημιουργήσει προβλήματα στην ευρωμεσογειακή σχέση, αποδεικνύοντας πως οι δράσεις της στους άλλους δύο πυλώνες δεν είναι αρκετά αποδοτικές, ενώ ο αρχικός στόχος βελτίωσης των συνθηκών ζωής στις χώρες προέλευσης των μεταναστών δεν κατάφερε να αποτρέψει την μείωση του φαινομένου. Η αυξημένη ροή μεταναστών προς τη Δύση έχει προκαλέσει με τη σειρά της αύξηση του φαινομένου του ρατσισμού και τις ξενοφοβίες στις ευρωπαϊκές χώρες, ενώ η έξαρση των τρομοκρατικών επεισοδίων καθιστά την ειρηνική συμβίωση και αποδοχή των μεταναστών στην ΕΕ ακόμα πιο δύσκολη και οδηγεί πολλούς μετανάστες στην κοινωνική απομόνωση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσιάζει μια οξύμωρη στάση, όπου από τη μία πλευρά θεσμοθετεί, μέσα από την ΕΠΓ, την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, υπηρεσιών, αγαθών και κεφαλαίων, ενώ κρατά κλειστά τα σύνορά της και περιορίζει την ελεύθερη μετακίνηση προσώπων προς αυτή. Οι ευρωπαϊκές χώρες υιοθετούν μέτρα μείωσης των μεταναστευτικών ροών και κλείνουν τα σύνορά τους, ενώ ταυτόχρονα έχουν την απαίτηση από τις Τρίτες Μεσογειακές Χώρες να προβούν σε μεταρρυθμίσεις οικονομικού και πολιτικού περιεχομένου, οι οποίες έχουν συχνά μεγάλο κοινωνικό κόστος. Η καχυποψία από την πλευρά των εταίρων αυξάνεται, καθώς βλέπουν μια Ευρωπαϊκή Ένωση που κλείνει τα σύνορά της απέναντι στην κρίση των μεσογειακών χωρών, και δεν είναι ικανή αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τα γενεσιουργά προβλήματα του φαινομένου της μετανάστευσης.

4.4. Κριτική αποτίμηση του τρίτου πυλώνα της Διαδικασίας της Βαρκελώνης.

Ο τρίτος πυλώνας και τη Κοινωνία των Πολιτών έχει ιδιαίτερη σημασία για την Ευρωμεσογειακή Εταιρική σχέση, καθώς μέσα από την ανάπτυξη του διαπολιτιστικού διαλόγου, προωθείται η αλληλοκατανόηση και η εμπάθυνση των ευρωμεσογειακών σχέσεων, χτίζοντας ένα κλίμα ασφάλειας και ειρηνικής επίλυσης των αναδυόμενων προβλημάτων στον μεσογειακό χώρο. Στα πλαίσια της ευρωπαϊκής πολιτικής, πρωτοβουλίες όπως η Μη Κυβερνητική Μεσογειακή Πλατφόρμα, ως μηχανισμός αξιολόγησης και διαβούλευσης, αλλά και το ίδρυμα Anna Lindh, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των πολιτιστικών δράσεων και ανταλλαγών, αλλά και την προώθηση της συμμετοχής των φορέων της ΚΠ στις διαδικασίες της ΔτΒ.

Στον ασταθή χώρο της Μεσογείου, η ανάπτυξη της Κοινωνίας των Πολιτών και η προώθηση του εκδημοκρατισμού των κοινωνιών, δημιούργησε τις ελπίδες της σταθεροποίησης και της ενδυνάμωσης των σχέσεων ανάμεσα στους εταίρους της Ευρωμεσογειακής Σχέσης. Παρά την καθυστέρηση δράσης στον πολιτιστικό και κοινωνικό τομέα μέσα στη Διαδικασία της Βαρκελώνης, σημειώθηκαν αξιοσημείωτες προσπάθειες προώθησης των δημοκρατικών αξιών στις αραβικές και μουσουλμανικές κοινωνίες. Ωστόσο, δεν ήταν αρκετές, ώστε να μπορέσει η παρουσία της Κοινωνίας των Πολιτών να ανταπεξέλθει σε όλες τις προσδοκίες που είχαν δημιουργηθεί γύρω από αυτή. Αρχικά, η απουσία νομικής κατοχύρωσης ως προς την ενεργή συμμετοχή των φορέων της ΚΠ στην Μη Κυβερνητική Μεσογειακή Πλατφόρμα και ο περιορισμός του ρόλου της σε συμβουλευτικό επίπεδο, αποδεικνύει πως η Ένωση δεν επιδίωκε την άμεση συμμετοχή της Κοινωνίας των Πολιτών στις αποφάσεις της ΔτΒ, αλλά τα αποτελέσματα από την δραστηριοποίησή της στις κοινωνίες των χωρών- εταίρων. Για να ενσωματωθεί ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων που αφορούν τον τρίτο πυλώνα της ΔτΒ, θα πρέπει να θεσπιστούν θεσμικοί μηχανισμοί που θα δίνουν τη δυνατότητα ανοιχτού διαλόγου ανάμεσα στους εκπροσώπους της Εταιρικής Σχέσης και τους φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών. Τα αιτήματα για αύξηση της συμμετοχής των εκπροσώπων της Κοινωνίας των Πολιτών αναδεικνύουν το γεγονός πως η Ένωση περιορίστηκε περισσότερο στη διαπίστωση της σημασίας της ανάπτυξης της ΚΠ, παρά στην πρακτική εφαρμογή της.

Το έδαφος που συνάντησε η ΕΕ στην εφαρμογή του σχεδίου για την ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών στις αραβικές-μουσουλμανικές χώρες δεν ήταν ιδιαίτερα πρόσφορο. Οι ήδη υπάρχουσες ισλαμικές και προ-νεωτερικές δομές, οι κοινωνικές ελίτ και τα αυταρχικά καθεστώτα έθεσαν σημαντικά εμπόδια στο έργο του εκδημοκρατισμού της κοινωνίας και την εμφύσησης φιλελεύθερων αξιών. Έτσι η χρηματοδότηση από την ΕΕ, απευθύνθηκε προς οργανώσεις που προάγουν τις αξίες και τα ευρωπαϊκά πρότυπα στον αραβικό χώρο, θέτοντας σκόπιμα εκτός στήριξης ισλαμικές και προ-νεωτερικές οργανώσεις. Ωστόσο, αυτό, δε την εμπόδισε να προβεί στη συνεργασία με ΜΚΟ που αποτελούσαν κρατική ή επιχειρηματική πρωτοβουλία, παρά το γεγονός ως αυτές συχνά στέκονταν εμπόδιο στην ολοκλήρωση της κοινωνικής ανάπτυξης, βάζοντας ως προτεραιότητα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα. Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα πως η επιλεκτική πολιτική της Ένωσης δεν απέβλεπε στην εμβάθυνση των αξιών της κοινωνίας των πολιτών, αλλά περισσότερο σε μία τυπική ύπαρξη των φορέων της, θέλοντας από τη μία πλευρά να προωθήσει τον εκδημοκρατισμό, χωρίς όμως να ρισκάρει την πολιτική αποσταθεροποίηση, ο οποίος μπορεί να οδηγήσει σε ανατροπή των καθεστώτων και την ανάδειξη ισλαμικών κινημάτων, τα οποία ασκούν μεγάλη επιρροή στις αραβικές- μουσουλμανικές κοινωνίες.¹⁸

Καταλήγοντας, η πρακτική αδυναμία της πολιτικής της ΕΕ στον τρίτο πυλώνα της ΔτΒ, βρίσκεται στον τρόπο που η Ένωση αντιλήφθηκε την Κοινωνία των Πολιτών και τις μεταρρυθμίσεις που προέβη με στόχο την ανάπτυξή της. Η ΕΕ αντιμετώπισε την Κοινωνία των Πολιτών ως ένα εργαλείο, του οποίου η ενίσχυση θα οδηγήσει στον εκδημοκρατισμό των κοινωνιών των εταιρών. Από τα εμπόδια και τις αντιφάσεις που εμφανίστηκαν στην προσπάθεια αυτή, όπως είδαμε παραπάνω, μπορούμε να φτάσουμε στο συμπέρασμα πως η ΚΠ μπορεί να αναπτυχθεί μόνο με την προϋπόθεση πως το νομικό και θεσμικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται χαρακτηρίζεται από δημοκρατικές αξίες. Επομένως, η Κοινωνία των πολιτών δεν μπορεί από μόνη της να εξασφαλίσει την δημοκρατία, με αποτέλεσμα, στις χώρες των μεσογειακών εταίρων όπου κυριαρχούν τα προ-νεωτερικά κατάλοιπα, οι πελατειακές σχέσεις, η αυταρχική διοίκηση και ο ισλαμικός παράγοντας, να προκληθούν τα αντίθετα αποτελέσματα, καθιστώντας την ευρωμεσογειακή πολιτική αναποτελεσματική (Σημίτη, 200).

---

¹⁸ Huber Bettina, (2004). Governance, Civil Society and Security in the Euro-Mediterranean Partnership Lessons for a more Effective Partnership, EuroMeSCo.

5. Επίλογος – Συμπεράσματα

Ο χώρος της Μεσογείου αποτελούσε ανέκαθεν πεδίο συνεργασίας, συγκρούσεων, επικοινωνίας και εμπορικών σχέσεων. Η πιο σοβαρή προσπάθεια δημιουργίας ενός διαύλου επικοινωνίας και συνεργασίας ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τον αραβικό κόσμο, ήταν η Διαδικασία της Βαρκελώνης το 1995. Η θεσμοθέτηση της ΕΜΣ έδωσε τη δυνατότητα σύναψης σταθερών σχέσεων και διαπολιτιστικού διαλόγου ανάμεσα σε Βορά και Νότο και στηρίχθηκε στην ελπίδα για την εξασφάλιση της σταθερότητας, της ειρήνης και της πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης στην περιοχή της Μεσογείου. Ουσιαστικά η ΔτΒ αποτέλεσε τον πρώτο χώρο συνεργασίας στη μεσόγειο που ήταν εφικτός ο διάλογος τόσο για θέματα εμπορικά και οικονομίας, όσο και για ανθρώπινα δικαιώματα, θεμελιώδεις ελευθερίες και εκδημοκρατισμό. Οι υψηλές προσδοκίες και ο ενθουσιασμός και από τις δύο πλευρές ήρθαν αντιμέτωπες με την απογοητευτική πραγματικότητα. Η αναμενόμενη πρόοδος δεν επιτεύχθηκε στον επιθυμητό βαθμό, ενώ και οι δύο πλευρές συνειδητοποίησαν πως η Διαδικασία της Βαρκελώνης και οι μεταρρυθμίσεις της, δεν θα έδιναν λύση στα γενεσιουργά προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι Τρίτες Μεσογειακές Χώρες σε οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό τομέα.

Όσον αφορά τις σχέσεις ανάμεσα στους ίδιους τους μεσογειακούς φορείς και την Ένωση, τα πράγματα δεν παρουσιάζονται αισιόδοξα. Παρά τις προσδοκίες που είχε δώσει για την επίλυση του παλαιστινιακού προβλήματος, το ζήτημα παρέμεινε άλυτο, κάτι που οδήγησε τους εταίρους να κατηγορήσουν την ΕΕ για μη αποτελεσματική επίλυση των προβλημάτων της Εταιρικής Σχέσης.

Αναφορικά με τον πρώτο πυλώνα της ΔτΒ, που σχετίζεται με την πολιτική και την ασφάλεια, μπορούν να εντοπιστούν σημαντικά προβλήματα. Δεδομένου πως η πλειοψηφία των ΤΜΧ διοικούνται από αυταρχικά καθεστώτα ή αδύναμη πολιτική εξουσία, δεν υπήρξε ο αναμενόμενος βαθμός συνεργασίας, καθώς οι μεταρρυθμίσεις την Ένωσης που στόχευαν στον εκδημοκρατισμό δημιουργούσαν κλίμα ανασφάλειας στις πολιτικές ελίτ, ως προς την κυριαρχία τους στην πολιτική σκηνή και τον έλεγχο της εξουσίας. Η προσπάθεια αντιμετώπισης των προβλημάτων των εταίρων με μια ενιαία πολιτική δεν αποδείχθηκε αποτελεσματική, καθώς το λάθος της Ένωσης εντοπίστηκε

στο γεγονός πως αντιμετώπιζε τις ΤΜΧ ως ένα ενιαίο σύνολο, χωρίς να ληφθούν υπόψιν οι διαφορετικοί πολιτικοί θεσμοί, η σύνθεση των κοινωνιών και πολιτιστικές παραδόσεις, τα οποία παίζουν σημαντικό ρόλο στην εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα των εισαγόμενων μεταρρυθμίσεων. Επομένως, οι κοινές αξίες στις οποίες βασιζόταν η ΔτΒ δεν μπορούσαν να βρουν αντίκρισμα σε τόσο διαφορετικές κοινωνίες, με διαφορετικά βιώματα, αποδεικνύοντας πως ο συγκεκριμένος στόχος ήταν υπερβολικά φιλόδοξος. Ο πολιτικός διάλογος που άνοιξε η ΕΜΣ μπορεί να αποτέλεσε μέσο για επικοινωνία μεταξύ των λαών της Μεσογείου, αυτό δε σημαίνει όμως πως δεν υπήρχε χώρος για διαφωνίες ή συγκρούσεις, καθώς η ΕΕ συχνά κατηγορήθηκε για την άνιση συμμετοχή των εταίρων στην ευρωμεσογειακή σχέση, την προσπάθεια επιβολής των δυτικών προτύπων και την εξυπηρέτηση ευρωπαϊκών συμφερόντων, μέσω των μεταρρυθμίσεων της περιφερειακής συνεργασίας. Ακόμη, η Ένωση κατηγορήθηκε για αδιαφορία απέναντι σε τομείς που αφορούν τον εκδημοκρατισμό, τη βιώσιμη ανάπτυξη και τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς δεν αποτελούσαν στόχους στρατηγικής σημασίας για την ίδια, ή δεν εξασφάλιζαν άμεσα την ασφάλεια και τη σταθερότητα στη Μεσόγειο. Η συχνά παρεμβατική πολιτική της Ένωσης σε οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό τομέα και η αμυντική στάση από την πλευρά των μεσογειακών εταίρων, συχνά δημιούργησε κλίμα καχυποψίας και από τις δύο πλευρές, δυσχεραίνοντας την μεταξύ τους συνεργασία.

Στον δεύτερο πυλώνα, αυτόν της οικονομίας, αν και τα αποτελέσματα των χρηματοδοτικών προγραμμάτων MEDA 1 & 2 δεν ήταν απογοητευτικά (στο πλαίσιο του MEDA 1 χορηγήθηκαν 3.435 εκ. ευρώ, ενώ στο MEDA 2, 5.350 εκ. σε τομείς ιδιωτικού τομέα, υγείας και παιδείας¹⁹), δεν επήλθαν οι αναμενόμενες αλλαγές. Αναφορικά με την προσέλκυση ξένων επενδύσεων στη Μεσόγειο, η πολιτική δεν αποδείχθηκε αποτελεσματική, καθώς ξένοι παράγοντες, προτίμησαν να απευθυνθούν σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και Ασίας, όπου το επίπεδο παραγωγής και τεχνογνωσίας είναι υψηλότερο, ενώ το εργατικό κόστος πιο χαμηλό. Η επιδίωξη της δημιουργίας μίας ζώνης ελευθέρων συναλλαγών δεν αποδείχθηκε αποτελεσματική, ενώ πολλές μεσογειακές χώρες αντιμετώπισαν οικονομικές επιπτώσεις από την κατάργηση των τελωνειακών δασμών για τα ευρωπαϊκά προϊόντα. Ως προς την ελεύθερη ανάπτυξη των συναλλαγών στη Μεσόγειο, μεγάλο ζήτημα αποτέλεσε το γεγονός πως, ενώ ο μεγαλύτερος όγκος των συναλλαγών των

¹⁹ Βαρουξάκης, Σ ., (2011). Η Διπλωματία της Μεσογείου, Ευρωπαϊκός Οργανισμός Δημοσίου Δικαίου, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάλλουλα

μεσογειακών εταίρων απευθύνεται στην ΕΕ, η ίδια η Ένωση έχει συνάψει εμπορικούς δεσμούς σε παγκόσμιο επίπεδο.²⁰ Οι χαμηλοί ρυθμοί ανάπτυξης της οικονομίας των ΤΜΧ, σε συνδυασμό με την διεύρυνση της ΕΕ προς την ανατολική Ευρώπη, αυξάνει το βαθμό οικονομικής εξάρτησης των μεσογειακών εταίρων από την Ένωση, τις καθιστά εκτός ανταγωνισμού και τις περιορίζει στις συναλλαγές πρώτων υλών

Οι δυσκολίες εντάθηκαν μετά την έξαρση του φαινομένου της τρομοκρατίας, με κορύφωση τα επεισόδια της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στη Νέα Υόρκη, τις επεμβάσεις των ΗΠΑ σε Αφγανιστάν και Ιράκ και τη ρήξη των σχέσεων ανάμεσα στους Παλαιστίνιους και το Ισραήλ, που οδήγησαν σε δυσαρέσκεια, κλίμα φόβου και δυσπιστίας και από τις δύο πλευρές. Η Διαδικασία της Βαρκελώνης εμφανίζεται σταδιακά να παραμερίζει την προώθηση των κοινών αξιών και την οικονομικο-κοινωνική ανάπτυξη στη Μεσόγειο και επικεντρώνεται σε θέματα που αφορούν την ασφάλεια, την τρομοκρατία και την μετανάστευση. Τα μέτρα που έλαβε η ένωση στον τομέα της ασφάλειας, το κλείσιμο των συνόρων της προς τα μεταναστευτικά ρεύματα και η μείωση της ελεύθερης μετακίνησης προσώπων (η οποία ήταν και μία από τις τέσσερις ελευθερίες που χαρακτήριζαν την πολιτική της νέας ΕΠΓ), ενίσχυσε την καχυποψία των εταίρων πως η πολιτική της Ένωσης στον τομέα της ασφάλειας λειτουργεί περισσότερο υπέρ των προσωπικών της στρατηγικών συμφερόντων, και απέδειξε για ακόμη μία φορά την άνιση συμμετοχή των ΤΜΧ και ΕΕ μέσα στην ευρωμεσογειακή συνεργασία. Αποτέλεσμα αυτών ήταν η υποβάθμιση της οικονομικής συνεργασίας (ένας από τους βασικούς στόχους των ΤΜΧ) και η πίεση, από την πλευρά της ΕΕ για αύξηση του επιπέδου συνεργασίας του πρώτου πυλώνα, προς αποφυγή συγκρούσεων και διατήρησης της σταθερότητας στη Μεσόγειο, με τους εταίρους να δυσανασχετούν, υποστηρίζοντας πως η Ένωση αποφεύγει να λύσει τις ήδη υπάρχουσες συγκρούσεις που απασχολούν τις χώρες της Μεσογείου (Αραβο-Ισραηλινή διένεξη) και επικεντρώνεται αποκλειστικά στην αποφυγή νεών.

Όπως διαπιστώσαμε και στο τέταρτο κεφάλαιο, ούτε η μεταρρυθμίσεις του τρίτου πυλώνα της Διαδικασίας της Βαρκελώνης κατάφεραν να καρποφορήσουν. Αν και θεσπίστηκαν σημαντικά ιδρύματα και πρωτοβουλίες για την ενίσχυση των εκπαιδευτικών ανταλλαγών, της πολιτισμικής αλληλοκατανόησης και της ανάδειξης των διαφορετικών πολιτισμών στο χώρο της Μεσογείου, λαμβάνοντας υπόψιν την απουσία

---

²⁰ Σεϊμένης, Ι., Σεϊτής, Κ., (2011). Η Μεσόγειος στις Αρχές του 21ου αιώνα, Αθήνα: Ζήτη

ενεργής συμμετοχής της Κοινωνίας των Πολιτών στις διαμόρφωση των υφιστάμενων πολιτικών της ΔτΒ, μπορεί να υποστηριχθεί πως η ΕΕ αρκέστηκε στην διατύπωση της σημασίας του ρόλου της ΚΠ, χωρίς αυτό να συνοδεύεται με την διασφάλιση της δυναμικής παρουσίας της.²¹ Το σημαντικότερο ζήτημα που εμπόδισε την ανάπτυξη της Κοινωνίας των πολιτών και την προώθηση του εκδημοκρατισμού στις αραβικές-μουσουλμανικές κοινωνίες, ήταν η επιλεκτική πολιτική που εφάρμοσε η Ένωση, επιλέγοντας να χρηματοδοτήσει οργανώσεις που ήταν συμβατές με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και ιδεώδη, έχοντας γνώμονα την αποτροπή ενίσχυσης ισλαμικών οργανώσεων. Από την άλλη πλευρά, αξίζει να σημειωθεί πως οι συνθήκες που επικρατούσαν στις μεσογειακές χώρες, δεν κατέστησαν το έργο της Ένωσης εύκολο. Προ-νεωτερικές δομές, ισλαμικά δίκτυα που συνέχιζαν να ασκούν επιρροή στην αραβική κοινωνία, αυταρχικά καθεστώτα και πολιτικές ελίτ, κατέστησαν πολύπλοκη την προσπάθεια οικοδόμησης μιας ισχυρής ΚΠ, ενώ η καχυποψία των εταίρων απέναντι στην Ένωση, οδηγούσε συχνά, σε σθεναρή αντίσταση απέναντι την αλλαγή της κοινωνικής τάξης των πραγμάτων.

Κάνοντας μια ανασκόπηση της δεκαετίας, από την ίδρυση της Διαδικασίας της Βαρκελώνης έως το 2005, έχουμε μια καθαρή εικόνα για τους στόχους των τριών πυλώνων της Ευρωμεσογειακής Εταιρικής Σχέσης, τις προσδοκίες τόσο της Ένωσης, όσο και των μεσογειακών εταίρων, τις αδυναμίες κατά την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων και τα εμπόδια που παρουσιάστηκαν με το πέρασ του χρόνου. Η Διαδικασία της Βαρκελώνης, αν και δεν κατάφερε να εκπληρώσει το όραμα των εμπνευστών της, αποτέλεσε την πρώτη, επίσημη προσπάθεια ανάπτυξης μιας περιφερειακής συνεργασίας στο χώρο της Μεσογείου, η οποία χαρακτηρίζεται από πολυμορφία πολιτικών συστημάτων, θεσμών, επίπεδο εκδημοκρατισμού, θρησκειών και ανάπτυξης. Το έργο που κλήθηκαν να πραγματοποιήσουν οι μεσογειακοί εταίροι ήταν σύνθετο και προκάλεσε συχνά αντιθέσεις, σε συνδυασμό με τα γεωπολιτικά γεγονότα που εκτυλίσσονταν έξω από το χώρο της Μεσογείου. Η ιστορία μας έχει αποδείξει πως στο παρελθόν, τέτοιοι λόγοι θα αρκούσαν για να παραμεριστεί η προσπάθεια δημιουργίας ενός κοινού δικτύου συνεργασίας στη Μεσόγειο. Σήμερα όμως, η επιθυμία και η ικανότητα ανάπτυξης διαλόγου ανάμεσα στους ευρωμεσογειακούς εταίρους, παραμένει η σημαντικότερη συνισταμένη για την ελπίδα δημιουργίας

---

²¹ Σημίτη, Μ. (2008). Η κοινωνία πολιτών στην ευρωμεσογειακή εταιρική σχέση. Αθήνα: Σάκκουλας.

ενός νέου, σταθεροποιητικού πλαισίου συνεργασίας στις ακτές της Μεσογείου.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων – 24/5/2003

http://www.euro-info.gr/showProductsbyId.asp?product_id=20645

Αραμπατζής Ευάγγελος, (2003). *Ευρωμεσογειακές οικονομικές σχέσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Βαρουξάκης, Σ., (2011). *Η Διπλωματία της Μεσογείου, Ευρωπαϊκός Οργανισμός Δημοσίου Δικαίου*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Σάκκουλα.

Μούσης Νίκος, (2002). *Εγχειρίδιο Ευρωπαϊκής Πολιτικής*, Αθήνα: Παπαζήση

Μυλωνά Αιμιλία, (2016). *Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, (Ανέκδοτη Διπλωματική Εργασία)*, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

Ντόκος, Θ. και Πιέρρος, Φ. (1995). *Η Μεσόγειος προς τον 21ο Αιώνα. Η Θέση της Ελλάδας*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Σειμένης, Ι., Σεϊτης, Κ., (2011). *Η Μεσόγειος στις Αρχές του 21ου αιώνα*, Εκδόσεις Ζήτη, Αθήνα: Ζήτη

Τσαντούλης, Γ. (2010). *Η πολιτική γειτονίας της ΕΕ και η Ελλάδα. Στο Γ. Βαληνάκης (επιμ.), Η ελληνική εξωτερική και ευρωπαϊκή πολιτική, 1990-2010, (σ. 365-392)*. Αθήνα: Σιδέρης

Τσαρδανίδης, Χ. (1992). *Η «Ανανεωμένη» Μεσογειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και η Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΚΕΜ-Παπαζήσης.

Τσαρδανίδης, Χ. (2013). *Μεσόγειος και Μέση Ανατολή σε μετάβαση [οπτικοακουστικό μέσο]*. ΕΚΕΜ-ΙΔΟΣ. Εκδήλωση «Τα think tanks συζητούν για τις εξελίξεις στον ευρωμεσογειακό χώρο». Αθήνα,

Ιούνιος, 20. Διαθέσιμο στο:
<http://www.blod.gr/lectures/Pages/viewlecture.aspx?LectureID=885>

Τσαρδανίδης, Χ. και Ξενάκης, Δ.Κ. (2006). Αποτίμηση για τα 10 Χρόνια Λειτουργίας της Ευρω-Μεσογειακής Συνεργασίας και οι Προοπτικές που Διαγράφονται. *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, 11(4), 347-379

Σημίτη, Μ. (2008). Η κοινωνία πολιτών στην ευρωμεσογειακή εταιρική σχέση. Αθήνα: Σάκκουλας.

Ξενάκης, Δ.Κ. (2006). Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Μεσόγειος: Διαδικασία της Βαρκελώνης και η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, Στο Δ.Κ. Ξενάκης – Μ. Ι. Τσινισιζέλης (επιμ.), *Παγκόσμια Ευρώπη; Οι διεθνείς διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, (σ. 461-494). Αθήνα: Σιδέρης.

Χίου-Μανιατοπούλου, Θ. (2005). *Ευρω-μεσογειακή συνεργασία: δέκα χρόνια μετά*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Ξένη Βιβλιογραφία

Alder Emmanuel, (2006). *The Convergence of Civilizations. Constructing a Mediterranean Region*, Toronto: Toronto University Press.

Council Regulation (EC) No. 1488/96 of 23 July 1996, Article 3, available at <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31996R1488>

Esposito John, (2003), *Islam and Civil Society*, στο Esposito John – Burgat François (επιμ.), *Modernizing Islam: Religion in the Public Sphere in Europe and the Middle East*, London: Hurst & Company,.

European External Action Service, ENP Action Plans. Available from:
http://eeas.europa.eu/enp/documents/actionplans/index_en.htm

European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI) Regional Indicative Programme (2011-2013) for the EuroMediterranean

Partnership. Available from: [http://eeas.europa.eu/enp/pdf/financing-theenp/regional_indicative_programme_\(2011-2013\)_en.pdf](http://eeas.europa.eu/enp/pdf/financing-theenp/regional_indicative_programme_(2011-2013)_en.pdf)

European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI) Regional Indicative Programme (2011-2013) for the EuroMediterranean Partnership. Available from: [http://eeas.europa.eu/enp/pdf/financing-theenp/regional_indicative_programme_\(2011-2013\)_en.pdf](http://eeas.europa.eu/enp/pdf/financing-theenp/regional_indicative_programme_(2011-2013)_en.pdf)

F. Braudel, (1997). The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II, Vol. I and II, 5th edition, Fontana Press, London.

Francesco Cavatorta, Vincent Durac, (2011). Civil Society and Democratization in the Arab World: The Dynamics of Activism, New York: Routledge.

Gordenker L., (1996). Weiss Th. (επιμ.), NGOs, the UN & Global Governance, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1996.

Huber Bettina, «Governance, Civil Society and Security in the Euro-Mediterranean PartnershipQ Lessons for a more Effective Partnership», EuroMeSCo, December, 2004.

Jünemann Annette, (2002). From the Bottom to the Top: Civil Society and Transnational Non-Governmental Organizations in the Euro-Mediterranean Partnership, Democratization, vol. 9, no. 1, σελ. 87-105.

Muktar, A. (2016). “Terrorist threat in the euro-mediterranean region”. Euromesco, Policy Study, No.4. Διαθέσιμο στο: <http://www.euromesco.net/images/papers/joint%20policy%20study%203.pdf>

M. Barnett, (1995). Sovereignty, Nationalism and Regional Order in the Arab State System, International Organization, Vol. 40, No 3., 1995

Neaime, S. (2015). “The Effects of European Austerity Measures on the South and East Mediterranean Countries”. IEMED, Mediterranean Yearbook. Διαθέσιμο στο: <http://www.iemed.org/observatori/areesdanalisi/arxiusadjunts/anuari/med>.

2015/IEMed%20Yearbook%
202015_Panorama_EuropeanAusterity_SimonNeaime.pdf

Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) - 2014-2020 Regional East Strategy Paper (2014-2020) and Multiannual Indicative Programme (2014-2017), European External Action Service. Available from: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/financing-theenp/regional_east_strategy_paper_2014_2020_and_multiannual_indicative_programme_2014_2017_en.pdf

Position Paper of the Euro-Mediterranean Human Rights Network on BARCELONA + 10 AND HUMAN RIGHTS, 1 March 2005, διαθέσιμο στο: <http://www.euromedrights.net/pages/203> .

Samad Abdel, (2007). Civil Society In the Arab Region: Its Necessary Role and the Obstacles to Fulfillment, The international Journal of Not-for-Profit- Law, vol 9, issue 2

Schmid Dorothee, (2003). Interlinkages within the Euro Mediterranean Partnership: Linking Economic, Institutional and Political Reform: Conditionality within the Euro- mediterranean Partnership, EuroMeSCo, no 27.

Tareq Y. Ismael, (1997). Civil Society in the Arab world historical traces, contemporary vestiges, Arab Studies Quarterly, no 1, vol. 19.

Yom Sean, (2005). Civil Society and Democratization in the Arab World, Middle East Review of International Affairs, vol. 9, no. 4.

file:///C:/Users/User/Downloads/sr_mediterranean.2005.euromed.heritage.pdf